1762

శ్రీ

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక.

కాకినాడ.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపఁబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము ౩౨. { స్వభాను మార్గశిర-ఫాల్గుణములు. } సంచిక ౫-౬

కాకినాడ:

పరిషత్కార్యాలయమునఁ బ్రకటింపఁబడినది.

చందా, పోస్టువ్యయములతో సంవత్సరమునకు రు 3-౦-౦.

1943 డిశంబరు—1944 మార్చి.

విషయసూచిక.

శ్రీ

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక.

కాకినాడ.

రెండునెలల కొకసారి ప్రకటింపఁబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము ౩౨. స్వభాను మార్గశిర-ఫాల్గుణములు. సంచిక ౫-౬

హాల్లోహాలశబ్దవిమర్శనము.

దువ్వూరి సూర్యనారాయణశాస్త్రి.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక 32 సంపుటము 3-4 సంచికలలోఁ బై శబ్దమునుగూర్చి శ్రీనిడుదవోలు వెంకటరావు, ఎం.,ఏ. గారు కొన్ని ప్రయోగములఁ జూపి, ఆయాయి యాధారములను బట్టి "మునిఁగి తేలుట, కొట్టుపడుట, చీకాకుపడుట, ప్రవాహము, మత్తత, మగ్నోన్మగ్నము" అను నర్థములతో నీపదము కావ్యముల వ్యవహరింపఁబడినది''. అని వ్రాసియున్నారు.

ఈపదమున కిన్నియర్థములు గ్రహింపవలెనా ? లేక వేఱొక యర్థము చెప్పవచ్చునా ? ఈపదస్వరూప మెట్టిది ? దీనిని సంస్కృత నిఘంటుకర్త లెందులకుఁ జూపలేదు? అనునదియే యీ నావ్యాసము నందలివిషయము.

చిన్నయసూరి తననిఘంటువునం దీపదము నొకచోట గ్రహించి భాగవతప్రయోగము (10 స్కం. 793 ప) నిచ్చియున్నాఁడు. అర్థముమాత్రము వ్రాసియుండలేదు. బ్రౌను నిఘంటువులోఁగూడ మనుచరిత్రలోనిపద్యము లక్ష్యముగా నీపదము చూపఁబడినది. మఱి మిగిలిన సంస్కృతాంధ్రనిఘంటువు లేవియు దీనిని గ్రహించియుండలేదు.

పరిశీలింపఁగా నీపదము ధ్వన్యనుకరణశబ్దముగాఁ బ్రయోగములు

చూచినవారికెల్ల గోచరింపకపోదు. ఈశబ్దము "అల్లకల్లోల, హాళాహాళి, హాళహాళి, ఝుళఝుళ, ఝుళంఝుళ, ఝుళజ్ఝుళ" మున్నగు శబ్దముల వంటిది. ఇట్టి అనుకరణశబ్దములు కవుల కిచ్చవచ్చినట్లును, గణానుసారముగను బ్రయోగించుట, ఆంధ్రభాషలోఁ బ్రసిద్ధముగా నున్నది. ప్రకృతము లభ్యమైన ప్రయోగములందెల్ల ధ్వన్యనుకరణార్థము చెప్పినచోఁ జక్కఁగఁ బొసఁగుచునే యున్నది. చూడుఁడు.

"హల్లోహల యనెడి మదబంభరములయొక్క ధ్వను లొప్పఁగా" అని చెప్పినచో మనుచరిత్రపద్యము (మను 2-6) సరిపడును. లేదా ! పూర్వానుగతముగా వచ్చుచున్న 'ఈహాత్ + లోహాల' అనియే చెప్పినచో నదియు సుసంగతమే. అప్పు డీపదమున కిచ్చుటఁ బ్రసక్తియే లేదు. కాని యిటఁ గొందఱు ఈహధాతువు కగస్మైపదము గాన దీని శతృంత రూపము శానచ్ రాగా 'ఈహమాన, అగునుగాని, ఈహాత్ కాదందురు. కాని 'అనుదాత్తేత్వలక్షణ మాత్మనేపద మనిత్యమ్,- అను పరిభాషచే పైరూపమున్న సాధువు కావచ్చును. ఇందులకుఁ దార్కాణగా "స్ఫాయన్నిరోన్మేకసంధిః, అని మురారికవిప్రయోగమును, "యుధ్యన్నేమ మధ్యంబునన్" అని చిన్నయసూరిగారిప్రయోగమును గానవచ్చుచునే యున్నవి.

"హల్లోహల కలితయగుచు" అను భాగవతపద్యముకడఁ జిన్నయసూరి "హల్లోహలకంకణాళి యై సతి కంటే ?" అను పాఠమును గ్రహించియున్నాఁడు. అప్పుడు సుకరముగా "హల్లోహలయను ధ్వని కల కంకణములతో" అనఁగా గలగలమను ధ్వనితోఁ గూడినకంకణములు గలభిల్లకాంత యని చెప్పవచ్చును. ముద్రితపాఠము కన్న నీచిన్నయసూరి పాఠమే సొగసుగా సరిపడినది.

ఇఁకఁ బాండురంగమాహాత్మ్యమునందుఁ గృతిపతికి విశేషణముగాఁ 'గంగాహల్లోహలవాగ్విలాస, అనియున్నది. ఇచ్చట 'గంగా

నదియొక్క హల్లోహలధ్వనివంటి మాటకారితనము కలవాఁడు, అని చెప్పినచో సరిపడును. ఇట వేగముగా మాటలాడునప్పటిధ్వని నదీఘోషవలె నెడనెడఁ దెగిపోక గంభీరముగా నున్నదని భావము. ఈపద్యమున 'రిపువర్ణ' అన్నచోట యతి పోయినదిగాన 'రిపువర్గ' అనియు 'హర్షావహ' అన్నచోట 'హర్షావహా' అనియు 'హిమాహార్య' అన్నచోట 'హేమాహార్య' అనియు ముద్రణప్రమాదముల సవరించికొనవలెను.

ఇఁక దశావతారచరిత్ర పద్యమున "ప్రౌఢాంగనాకలనాదోదితపాహిపాహిముఖవాక్కల్లోల హల్లోహలా" (దశా. 9-433) అని యున్నది. ఇట "ప్రౌఢలగుస్త్రీలయొక్క మధురనాదముతో నుదితమైన పాహిపాహియనునవి మొదలగువాక్కు లనెడితరంగములయొక్క హల్లోహల యనెడిధ్వని కలవాఁడా !" అనఁగా రక్షింపుము రక్షింపు మనెడి స్త్రీలయొక్క కలకలరవము తరంగకలకలమువలె నున్నదని భావము. ఈపద్యమందు 'దృష్టిశ్రీ' అన్నచోట 'దృష్టశ్రీ' అనవలెను. లేనిచో యతిభంగము. 'స్షలదంతక్షత' అన్నచోట 'స్ఖలదంతక్షత' అనియు సవరించికొనవలెను.

ఇఁక నచలాత్మజాపరిణయపద్యమున "మల్లోపమల్లోపమోద్యల్లీలోల్లురసంబునఁ బెనఁగుచుఁ హల్లోహలోల్లోలమై"(అచలా. 1-41) అనియున్నది. ఇట "మల్లుఁడను ఉపమల్లుఁడునుబోలె పల్లటీలతోఁ బెనఁగుచు హల్లోహల యనుధ్వనితో నిక్కిలి చలించునదియై యుల్లసిల్లుతున్నదలు" అనిచెప్పికొన్నచోఁ జక్కఁగ నర్థము కుదురును. ఈపద్యమున ముద్రణస్ఖాలిత్యములు 'హల్లోహలోలోలమై, అన్నచోట 'హల్లోహలోల్లోలమై, అనియు 'హల్లీసకోలానకృత్, అన్నచోట 'హల్లీసకోల్లాసకృత్, అనియు 'చెల్లీను, అన్నచోట యతిభంగమైనదికాన, పెల్లు + ఈను' పెల్లీను, అనియు సవరించుకొనునది.

ఇఁక రంగనాథకవి ద్విరేఫవర్ణదర్పణముమాత్రము నాకులభ్యము కాలేదు. ఆపద్యము సరియగునర్థపుష్టి కలదిగాఁ దోఁపదు. కాని యీ కవి హల్లోహలశబ్దమున కర్థము గమనించి ప్రయోగించినట్లు కానరాదు.

“దయ యనెడి ప్రవహించు ప్రవాహముసంబంధమైనకరడము యొక్క హల్లోహలధ్వనితోఁ గూడిననిజవీక్షణగుణము కలవాఁడు” అని యర్థము తోఁచుచున్నది. అనఁగాఁగృపాతరంగిత మైనవీక్షణముకలవాఁడ-ని దీనిభావము. కాని వీక్షణగుణమునకును, కల్లోలహల్లోహలమునకును సంబంధము తృప్తిగా కుదురలేదు. కాన నిట నీయర్థ మంత సమంజస ముగాలేదు. “హల్లోహలైః మగ్నోన్మగ్నైః” అని యాతఁడే వివరించి కొనుటయుఁగూడ నీపదము నాతఁడు స్వసంకేతప్రసిద్ధార్థముగాఁ బ్రయో గించికొన్నట్లు రుజు వగుచున్నది. కాక ప్రయోగము లిట్లున్నప్పుడు తానాయర్థము వ్రాయుట కాతని కేయుపపత్తిగలదో చింత్యము ఈ పద్యమందలిముద్రణస్ఖాలిత్యములు “శాపిక్షేత్ర' అన్నచోట యతిపో యినదిగాన 'శాలిక్షేత్ర' యనియు, 'కృపాఝులర్ఝులీ' అన్నచోట 'కృపాఝర్ఝరీ, అనియు సవరించుకొన్నచోఁ బద్యము సమన్వయించును. రెండవపాదమున 'ఝరీ—ఝులీ', 'రలయోరభేదః, అనుకొన్నచో యతి దోషమును లేదు.

మఱియు నీపదము “గంగాహల్లోహల, కల్లోలహల్లోహలా, ఝరీహల్లోహల” అనుచు నదీ, తరంగ, ప్రవాహార్థకపదపూర్వకముగాఁ బ్రయోగింపఁబడుటయు నీశబ్దమునకుఁ గలధ్వన్యనుకరణార్థముస్పష్టమగు చున్నది.

బ్రౌనుదొరగారు వ్రాయించినయర్థముగూడ తోఁచినరీతి వ్రాసి నట్లున్నది. పాండురంగయందుఁగూడ 'వాఁడు గంగాప్రవాహమువలె నుపన్యసించుచున్నాఁడు, అను వ్యవహారమును బట్టి వ్రాయఁబడినట్లు తోఁచెడిని. అచలాత్మజాపరిణయవ్యాఖ్యాకర్తలుగూడ, ఉల్లోలశబ్దము

ననుసరించి ముందున్న పాల్గోవాలకు మత్తత యనునర్థము గుడికిబాలెం డు హెచ్చుతగ్గుగ వ్రాసిన ట్లున్నది.

కాఁబట్టి యీపద మనుకరణార్థక మగుటయు, ఎవ రెట్లనుకరించిన నట్లే దాని స్వరూపము మార వీలుండుటను, దేవభాషాకవు లెవ్వరును దీనిని వాడియుండమిని, సంస్కృతనిఘంటువులు దీనిని జూపియుండలే దని యనుకొనవచ్చును. ప్రసిద్ధముగా నున్నమనుచరిత్ర పద్యమునకు వేఱుగా నర్థము చెప్పఁబడియుండుట చేతను, ప్రాచీనప్రయోగములు ప్రసిద్ధముగా గానరామిని, విరళముగా నున్నవైనను దృష్టిలోఁ బడకను అనుకరణశబ్దములకు భాషలో నంతప్రాముఖ్యము లేకుండుటను మన తెనుఁగునిఘంటుకర్తలుగూడ దీనినిపరిత్యజించియుందురని నాయూహ.

ఇఁక రంగనాథకవి పద్యమున, 'ఝుల్ఝులీ' అనునది 'ఝురత్= ప్రవహించుచున్న, ఝరీ=ప్రవాహము, అని అర్థసిద్ధికొఱకు సవరించికొన వలసియుండుటచే 'ఝుల్ఝులీ, పదముగూడ నిచట సరియైనది కాదనియుఁ దేలినది. ఇంకను విజ్ఞులు పరిశీలింతురు కాక.

కఱవు మొఱ.

అకుండి వెంకటశాస్త్రి

శా. కట్టా! యెంతటిఘోరకాల మిది; భిక్షల్వేఁట్టఁగా దాతకుం
బుట్టె న్భీతి; ధనాఢ్యుఁ డైనసరె పెంపుల్మాని దీపంబులన్
బెట్టంజాలక యంధకారజలధిన్ నిర్మగ్నుఁ డై యుండె; నీ
విట్టుల్ సూచియు నూరకుండుట ఘనంబే? వ్యాసనారాయణా!

శా. జంకుం గొంకును లేక వర్తకులు స్వేచ్ఛామూల్యము ల్వెట్టుటన్
డంకంబుల్ దమయొద్ద లేనిజను లేద్వర్ వస్త్రమన్నంబు నే
వంకం జూచినఁ గానరా దకట! యెవ్వా రైన నెన్నాళ్లు లి
ట్లింకం బింకము వీసకుందు రిది మేలే? వ్యాసనారాయణా!

శా. చేరల్ నిండఁగఁ ద్రావునూనె యర యహాసీరమ్యె రూపాయి కే
వారం జూచిన వెండి గన్పడదు దేవా! కోడిగ్రుడ్డంతబం
గారంబే కఱవా? యటంచు మదిలో గర్వించి జీవించువా
రేరీ? పోయె సువర్ణ మెచ్చటికొ? తండ్రీ! వ్యాసనారాయణా!

శా. అయ్యో భాగ్యము లొక్కటొక్కటియె క్షీణావస్థపా లయ్యెడిన్
'బియ్యం' బన్నపదంబె సున్న యగుచుండెన్ జూడఁగా, నంబరం
బయ్యెన్ వస్త్రము, హెచ్చు దేనికిని లే దాగాని యాఱన్న దే
డయ్యెంగా నొకకంట తగ్గులకు హెచ్చెచ్చె, వ్యాసనారాయణా!

మ. మొదలే లేక దరిద్రుఁ డేడ్చె నెద మోమ్ముం జేర్చి, యార్జించిన
ట్టిది ఖర్చయ్యెను రెట్టిగా ననుచు నేడ్చెన్ మధ్యముం, డిప్డు తాఁ
బదిమాసమ్ములనుండి సంచులను నింపన్ లేదటం చేడ్చె లో
భదశావిష్టుఁడు, మూఁడు నొక్కటియె దేవా! వ్యాసనారాయణా!

మ. అవురా! కాలవికార మెట్టిదొ, యవశ్యప్రాశ్యనిస్సారవ
స్తువులం దెయ్యది కోరి పోయినను నిస్తుల్యవ్యయప్రాప్త ము
య్యె, విశేషం బిఁక నేమి యున్న, జను లెంతేఁ గోరుప్రాణమ్ములోఁ
జవు లైకానికి మాఱఁగాఁదొడఁగెఁ గృష్ణా! వ్యాసనారాయణా!

మ. అహహా! వస్తువు నమ్మువానిమది నన్యాయమ్ముగాఁ బుట్టి ప్ర
త్యహమున్ గంటకు గంటకున్ బెరుగుదౌరాత్మ్యమ్ము, తత్రత్యమ
ర్త్యహాఖేదంబును, దానిచేఁ గలుగుతద్వ్యాపారిపాపమ్ము గూ
డి హరీ! మూఁకును మిన్ను ముట్టెను దండ్రీ! వ్యాసనారాయణా.

శా. నీ వా భారత మెందు వ్రాసితివో? తండ్రీ! నీచరిత్రమ్ము భ
క్త్యావేశమ్మున వ్రాయఁ గాగితము శూన్యంబయ్యె; విద్యార్థివి
ద్యావిజ్ఞానపరీక్షయున్ ముఖపరీక్షాకారముం దాల్చె, న
య్యో! వార్తాశ్రవణ మ్మిఁకెట్టు లగునొక్కో? వ్యాసనారాయణా

సర్వజ్ఞ సింగభూపాలుఁడు-పోతన.

చిలుకూరి పాపయ్యశాస్త్రి.

ఈప్రభువరునకు సంబంధించిన కృతులను గూర్చియు, చారిత్రకాంశములను గూర్చియు నీవఱకు నాయూహాకొలఁది కొంతచర్చించియుంటిని. ఇప్పు డొకయంశమును మాత్రము చెప్పఁబూనినాఁడ. అది యేదియన రసార్ణవసుధాకరము, సంగీతసుధాకరము, రత్నపాంచాలిక, కందర్పసంభవము మున్నగు బహుగ్రంథముల కర్తలును, సాహిత్యమర్మజ్ఞులును, కవిపండితాదరణపరాయణులు నగుసర్వజ్ఞసింగభూపాలవరేణ్యులతో బమ్మెరపోతనామాత్యున కేపాటియు సంబంధము లేదనియుఁ దన్మూలమున శ్రీనాథ పోతన లిద్దఱు సమకాలికులు గా రనునదియును.

రసార్ణవసుధాకరాదిగ్రంథకర్త లగుసింగభూపాలురకు సర్వజ్ఞబిరుదము లేదని విమర్శకులొక రెంత యుద్ఘోషించినను జిట్టచివర కాపండితప్రకాండున కట్టిబిరుదము స్వర్ణాక్షరములతో నెలకొనినది. ఈనడుమ నడయారులైబ్రెరీవారు ప్రకటించినసంగీతరత్నాకరవ్యాఖ్యాన మగు సుధాకరమున—

శ్లో. అతిగంభీరే విషయే కతిపయవేద్యేత్విహ గ్రంథే
సమ్యగ్వ్యాఖ్యాకుశలః సర్వజ్ఞః సింహ(గ ?) భూవపవైకః.

అనుశ్లోకమునందు 'సర్వజ్ఞ' బిరుదము సుస్పష్టముగ ఛందోనిబద్ధమైనది. నేఁటిదనుక సముద్రితములైనచమత్కారచంద్రికయందును, అమరకోశవ్యాఖ్యయందును నీప్రభువరున కీబిరుదము నెలకొనియున్నట్టు లీవఱకు వ్రాసి యుంటిని*.

నేఁటివఱకీసింగభూపాలురకు 'సర్వజ్ఞ' బిరుదము స్పష్టముగ నుపలబ్ధముకాని కారణమున శ్రీనాథుఁ డీప్రభువరుని దర్శించె ననుటకు విమ

* చూ. ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్త్రిక సం. ౩౦. సం. ౨. ౩.
,, సం. ౩౧. సం. ౩. ౪.

ర్యకలోకము వెనుకంజవేసి పడరానిపాట్లు పడుచువచ్చినది. కవిసార్వభౌమ బిరుదభూషితుఁడును, వేమభూపాలునాస్థానమున విద్యాధికారియై వెలసినవాఁడును, తర్క-వ్యాకరణాదిబహుశాస్త్రవేత్తయు నగు శ్రీనాథుఁ డవ్వనియాస్థానికిఁ బోయి "దీనారటంకాలఁ దీర్థమాడించితి" ఇత్యాదిగ శారదాదేవిని స్తుతించినఁగాని నిగ్రహింపఁజాలఁడయ్యెనో, యట్టిప్రభువ రేణ్యుఁడు సాక్షాచ్ఛారదామూర్తియై యుండవలెనుగదా ? అట్టి శారదామూర్తిత్వము రసార్ణవసుధాకరకర్తలకే గలదని సమకాలికులగు సంస్కృతికవులు వేనోళ్ల నుద్ఘోషించియున్నారు. మఱియుఁ జమత్కారచంద్రికయందలి యీక్రిందిశ్లోక మీభూపాలునివాగ్వైఖరి యనల్పసాహిత్యశిల్పావధి యని యెఱిఁగించుచున్నది.

శ్లో. సంగీతక్రమచంక్రమప్రియసఖీ శృంగారసంజీవనీ
సౌజన్యద్రుమసారణీ సరసతాసామ్రాజ్యసింహాసనమ్.
శ్రీసింగక్షితిపాలశేఖరమణే రైవ్యయాత్యఘంటాపథ
శ్చాటువ్యాహృతివైఖరీ విజయతే సాహిత్యశిల్పావధిః.

సంగీతరత్నాకరసుధాకరము, రసార్ణవసుధాకరము, కందర్పసంభవము, రత్నపాంచాలిక మున్నగు గ్రంథముల సీసింగభూపాలుఁడు రచించెనని యీ శ్లోకమున సూచితమగుచున్నది.

రసార్ణవసుధాకరమునందలి యీక్రిందిశ్లోక మీప్రభువరుని సౌజన్యమునకుఁ దార్కాణము.

శ్లో. నేదానీంతనదీపికా కిము తమస్సంఘాత మున్మూలయేత్
జ్యోత్స్నా కిం న చకోరనారణకృతే తత్కాలసంశోభినీ
బాలః కిం కమలాకరాన్ దినమణి ర్నోల్లాసయే దఞ్జసా
త త్సంప్రత్యపి మాదృశామపి వచ స్స్యాదేవ సత్ప్రీతయే.

సర్వజ్ఞబిరుద మీప్రభువరునకు లేదనుకొనియే (వెలుగోటి వంశచరిత్రము ననుసరించి) పదవతరమునాఁటిసింగభూపాలుని కాలమును వెనుకకును,

రసార్ణవసుధాకరకర్తలకాలమును శ్రీనాథునికిఁ బూర్వమునకును నెట్టి యున్నారు. కాని యీప్రభువరుఁడు చిరకాలము రాజ్యము పాలించినట్లు లీశ్లోకము చాటుచున్నది.

శ్లో. అథ శ్రీసింగభూపాలో దీర్ఘాయు ర్వసుధా మిమామ్
నిజాంసపీఠే నిర్వ్యాజం కురుతే సుప్రతిష్ఠితామ్

కావున నీప్రభువరుఁడు రాజ్యపరిపాలన మొనర్చినకాల మిదమిత్థమని నిర్ణయింప నలవిగాదు. అదియునుగాక యీరేచెర్లవంశజులగు ప్రభువులు చిరకాలము జీవించినట్లు వారికుమారబిరుదములే సాక్ష్యము నిచ్చుచున్నవి. అనఁగాఁ దాతలు చిరంజీవులై రాజ్యము పాలించుచుండ తుల్యనామములు గలమనుమలును పెద్దవారయి విద్యాశౌర్యముల వాసికెక్కియుండుటచేతనే యీబిరుదములు లభించియుండును. కావుననే రసార్ణవసుధాకరకర్తయగుసింగభూపాలుని,

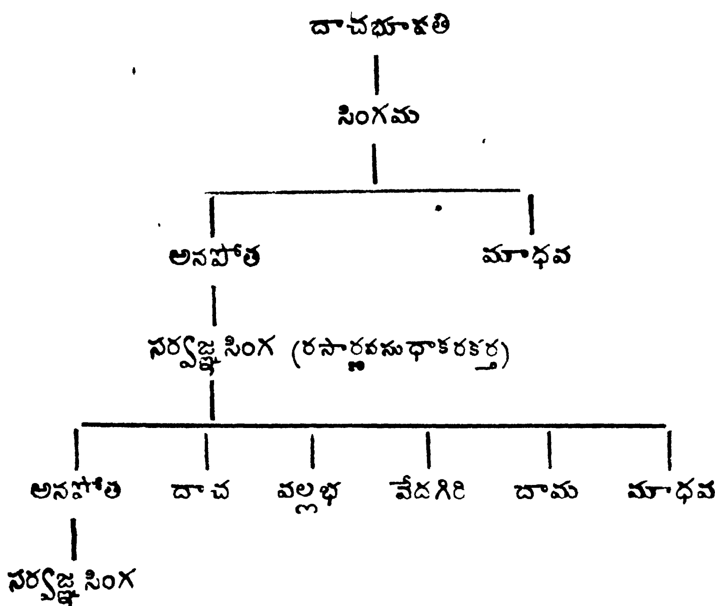
"కుమారశ్రీసింగే జలధి రశనాం శాసతి మహీమ్"

అని చమత్కారచంద్రికలో విశ్వేశ్వరకవి పేర్కొనినాఁడు. అమరకోశవ్యాఖ్యయందు బొమ్మకంటి అప్పయార్యుఁడును,

"కుమార సింగభూపేన లక్ష్యలక్షణవేదినా"

అనియున్నాఁడు.

ఇటులనే బమ్మెరపోతనామాత్యుఁడు తాను రచించినభోగినీదండకమున నుదాహరించినసింగభూపాలుని "కుమారాన్నపోతావనీనాథసూనున్" అని పేర్కొనినాఁడు. కుమారాన్నపోతావనీనాథుఁడనఁగా రసార్ణవసుధాకరకర్తయగు సింగభూపాలుని కుమారుఁడగు అనపోతావనీనాథుఁడు. తాతగారగు అనపోతావనీనాథుఁడు జీవించియుండ మనుమఁడగు అనపోతావనీనాథుఁడును ప్రసిద్ధిగాంచి యుండుటచే, తొలుత నేర్పడినయీకుమారబిరుదమే తరువాత వ్యవహారములోఁ బ్రసిద్ధికెక్కియుండఁదగు. సింగభూపాలుఁరు, అనపోతనాయకులు పెక్కురుండుటచే వంశక్రమ మిటఁ బొందుపఱచుచున్నాఁడను.

కావున భోగినీదండకమునఁ జేర్కొనఁబడిన సర్వజ్ఞసింగభూపాలుఁడు రసార్ణవసుధాకరకర్తలమనుమఁడే యగును గాని సుధాకరకర్త యగు సింగభూపాలుఁడు కానేరఁడు. మఱియు నీయంశమును 'రావుసింగక్షమానాథపౌత్రున్' అనుదండకమునందలివిశేషణము బలపఱుచుచున్నది. ఎట్లన శ్రీనాథ విరచితము లని ప్రసిద్ధికెక్కిన-

సీ. దీనారటంకాలఁ దీర్థమాడించితి
దక్షిణాధీశుముత్యాలశాలఁ
బలుకుతోడై తాంధ్రభాషామహాకావ్య
నైషధగ్రంథసందర్భమును
బగులఁగొట్టించి తుద్భటవివాదప్రౌఢి
గౌడడిండిమభట్టుకంచుఢక్కఁ
జంద్రశేఖరక్రియాశక్తి రాయలయొద్దఁ
బాదుకొల్పితి సార్వభౌమబిరుద

గీ. మెటుల మెప్పించెదో నన్ను నింకమీఁద
రావుసింగమహీపాలు ధీవిశాలు
నిందుకొలువున నెలకొనియుండి నీవు
సకలసద్గుణనికురుంబ శారదాంబ.

క. సర్వజ్ఞ నామధేయము
శర్వునకే రావుసింగజనపాలునకే
యుర్వింజెల్లును నితరుని
సర్వజ్ఞం డనుట కుక్క సామజ మనుటే.

ఉ. తక్కక రావుసింగ వసుధాధిపుఁ డర్థుల కర్థమిచ్చుచో.

ఇత్యాదిపద్యత్రయమునందు రావుసింగమహీపాలుఁడు పేర్కొనఁబడి నాఁడు. ఈతని మనుమఁడగు సింగభూపాలుఁడుగదా కావలయును దండకమునఁ బేర్కొనఁబడిన సర్వజ్ఞుఁడు. మఱియు దండకమునఁ బేర్కొనఁబడిన సర్వజ్ఞసింగభూపాలుఁడు రసార్ణవసుధాకర్తల మనుమఁ డని విమర్శకులు నిశ్చయించియే యున్నారు. ఈతఁడే రావు సింగక్షమానాథపౌత్రుఁడును కుమారాన్నపోతావనీనాథసూనుఁడును. శ్రీనాథుఁడు దర్శించినసర్వజ్ఞుఁడు రావుసింగమహీపాలుఁ డనఁబరగి సర్వజ్ఞబిరుద భూషితుఁడై నరసార్ణవసుధాకరాదిగ్రంథకర్తయే యగును. విద్యావైభవమునఁగాని రాజ్యప్రాభవమునఁగాని శ్రీనాథుఁడు దర్శింపఁదగిన యర్హత మనుమనియం దున్నట్లు దెలుపుదృఢతరప్రమాణముగానరాదు. విద్యాప్రాభవముల నరకుగొనక రావుసింగక్షమానాథ సర్వజ్ఞ బిరుదము లున్నంతమాత్రాన నీమనుమనితో సంబంధమేర్పఱుచుట సంగతమును గాదు. కావున తాతయగు సర్వజ్ఞసింగభూపాలునితో శ్రీనాథునకును, మనుమఁడగు సర్వజ్ఞసింగభూపాలునితోఁ బోతనకును సాహితీసంబంధ మేర్పడుచున్నది. ఇట్లుచూడ నీయిరువురనడుమ రెండుతరములకాలవ్యవధానము గానవచ్చెడిని. అనఁగాఁ బోతన శ్రీనాథునకు నలువదిసంవత్సరములు తరువాతివాఁ డగును.

ఒకపక్షమున శ్రీనాథుఁడు పేర్కొనిన రావుసింగక్ష్మానాథుఁ డును, దండకమునఁ బేర్కొనఁబడిన రావుసింగక్ష్మానాథుఁడును భిన్నులేయందురా? అపుడు 'కుమారాన్నపోతావనీనాథసూనుః' అనునది పొసఁగదు. ఈయుభయవిశేషణములపర్యాలోచనముచే శ్రీనాథుఁడు దర్శించినసర్వజ్ఞుఁడు రసార్ణవసుధాకరకర్తయు, పోతనదండకమునందు దాహృతుఁడైన సర్వజ్ఞుఁ డాతనిమఁ డేయని నిశ్చయింపవచ్చును.

మఱియుఁ బోతనకు సర్వజ్ఞసింగభూపాలునితోఁ గల పరిచయమును దెలుపుచు నాతనికాలనిర్ణయమునకుఁ బ్రధానసాధనముగ నెన్నఁబడినగ్రంథము భోగినీదండకము. ఇందు వేఱొకచో 'పోచమాంబాలసద్గర్భసంజాతుఁడై' అని కలదు. ఈయంశమును నిందలిసర్వజ్ఞుఁడు రసార్ణవసుధాకరకర్త గానేరఁ డని నిశ్చయించుచున్నది.

శ్లో. అన్నమాంబేతి విఖ్యాతా తస్యాసీ ద్ధరణీపతేః
దేవీ శివా శివస్యేవ రాజమాళే ర్మహోజ్జ్వలా.

అని రసార్ణవసుధాకరశ్లోకమును బట్టి రసార్ణవసుధాకరకర్త తల్లిపేరు అన్నమాంబ. రత్నపాంచాలికయందలి యీక్రిందిగద్యమును బట్టియు నిట్లే తెలియనగును.

"లలితకవితావిలాసచతురాననేన ... మాన్య మహిలాగుణవిశేషలీలా సదనోమాంబికా విదూర విశ్వంభరా విమలరత్నకందలేన శ్రీమతా శ్రీసింగభూపాలేన ప్రణీతా ..."

రత్నపాంచాలికా- ఆముఖమ్.

దండకమునందలిసింగభూపాలునితల్లిపేరు పోచమాంబ. ఇట్లు మాతృనామవ్యత్యాసమును బట్టి చూచినను పోతనకును రసార్ణవసుధాకరకర్తలగు సర్వజ్ఞసింగభూపాలురకును ఎంతమాత్రము సంబంధము లేదనుట నిశ్చితము.

భీమఖండమునందలి యీక్రిందిపద్యమునకును, భాగవతమునఁ బ్రహ్లాదచరిత్రమునందలి యీక్రిందిపద్యమునకును విశిష్టసామ్యము గాన

వచ్చుటయు పోతన శ్రీనాథునకుఁ దరువాతివాఁ డని తెలియఁజేయు చున్నది.

సీ. శ్రీభీమనాయకశివనామధేయంబుఁ
జింతింపనేర్చినజిహ్వ జిహ్వ
దక్షవాటీపురాధ్యక్షుమోహనమూర్తిఁ
జూడంగనేర్చినచూపు చూపు
దక్షిణాంబుధితటస్థాయిపావనకీర్తి
చే నింపనేర్చినచెవులు చెవులు
తారకబ్రహ్మవిద్యాదాతయగాదల
విరులు పూన్పఁగ నేర్చుకరము కరము
గీ. ధవళకరశేఖరునకుఁ బ్రదక్షిణంబు
నర్థిఁ దిరుగంగ నేర్చినయడుగు లడుగు
లంబికానాయకధ్యానహర్ష జలధి
మధ్యమునఁ దేలియాడెడిమనసు మనసు.

సీ. కమలాక్షు నర్చించుకరములు కరములు
శ్రీనాథువర్ణించు జిహ్వ జిహ్వ
సురరక్షకునిఁ జూచుచూడ్కులు చూడ్కులు
శేషశాయికి మ్రొక్కుశిరము శిరము
విష్ణు నాకర్ణించువీనులు వీనులు
మధువైరిఁ దవిలినమనము మనము
భగవంతు వలగొనుపదములు పదములు
పురుషోత్తముని మీఁదిబుద్ధి బుద్ధి
గీ. దేవదేవునిఁ జింతించుదినము దినము
చక్రహస్తునిఁ బ్రకటించుచదువు చదువు
కుంభినీధవుఁ జెప్పెడిగురువు గురువు
తండ్రి హరిఁ జేరు మనియెడితండ్రి తండ్రి.

వెలుగోటివంశచరిత్రమునందును వెలుగోటివారివంశావళియందును తె
లెక్కించినరీతిని దండకమునందలి సర్వజ్ఞసింగభూపాలుఁడు పదవతరము
వాఁ డగును. రసార్ణవసుధాకరమునం దుదాహృతమైనవంశావళియే శా
సనములకు సరిపడునదియై యున్నది. సుధాకరమునందలివంశావళికి
సంబంధించినశ్లోకములు కొన్ని చమత్కారచంద్రికయందు నుదాహ
రింపఁబడినవి. ఇట్లు గ్రంథస్థములై శాసనములతో సరిపడుశ్లోకముల
యాధారమునఁ గాంచినను రసార్ణవసుధాకరకర్తలకుఁ బోతనతో నేపా
టియు సంబంధము లేదని సుస్పష్టము.

ఈప్రభువరుఁడు రచించినరసార్ణవసుధాకర, సంగీతసుధాకరము
లీవఱకే ముద్రితములైనవి. ఈనడుమ శ్రీశ్రీశ్రీ పీఠికాపురాధీశ్వరులీ
ప్రభువరుఁ డనల్పశేముషీవైభవముతో రచియించిన 'రత్నపాంచాలిక'
యనునాటకము నాంధ్రానువాదముతోడను, విపులమగు పీఠికతోడ
ను గూర్చి ప్రకటించి యాప్రభువరేణ్యులయెడలఁ దమకుఁగలకృతజ్ఞ
తాభరమును వెల్లడించియున్నారు. ఇంకను నాకవివరేణ్యునికృతుల
న్నియు మఱుఁగువిడి నేఁడో రేపో సారస్వతరంగమున వెలివడుననుట
నిశ్చితము. కాని యాప్రభువరునాస్థాని నుండినవిశ్వేశ్వరకవి యాప్రభు
వున కంకితముగ నొనర్చినచమత్కారచంద్రిక వెలువడిన యాఘనప్రతి
భునికీర్తి యింతో యధికముగ లోకమున వన్నెకెక్కఁగలదు. విద్యానాథ
విరచితమగు ప్రతాపరుద్రయశోభూషణము వెలువడుటచేఁ బ్రతాపరు
ద్రునికీర్తి భారతావని నెల్లెడల వ్యాపించినట్లు లీచమత్కారచంద్రికా
ప్రసారముచే సర్వజ్ఞసింగభూపాలునియశశ్చంద్రికలు దేశమెల్లెడ వ్యా
పించి యాప్రభువరునిఁ గూర్చినయనేకనూతనాంశముల నందియఁగల
వు. కావున భాషాపోషకులగుప్రభువరు లీకార్యభరముఁ గైకొందురు
గాక యని సవినయముగ నివేదించుచున్నాఁడను.

గ్రంథస్వీకారము.

1. ద్విపదభారతము:—ఆది సభాపర్వములు- తిమ్మయ్య, బాల సరస్వతులు రచించినది. పరిష్కర్తలు శ్రీ పింగళి లక్ష్మీకాంతముగారు. ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్ప్రకటితము.

ద్విపదభారతమును తిమ్మయు, సోమన, బాలసరస్వతి యను కవిత్రయము రచించెను. అందు నాదిపర్వము మొదలు ద్రోణపర్వమువఱకు సభాపర్వముదక్క మిగిలిన పర్వముల నాటింటిని తిమ్మయయు, సభాపర్వము బాలసరస్వతియు, మిగిలిన పర్వములను సోమనయు రచించిరి. వీరు 16 వ శతాబ్దాంతముననో 17 వ శతాబ్దముననో యుండియుందురు. ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్తునందు ఆంధ్రోపన్యాసకులగు శ్రీ లక్ష్మీకాంతముగారు గ్రంథమును బరిష్కరించి విపులమగు పీఠికతో నీగ్రంథభాగమును బ్రకటించిరి. ఇట్టి గ్రంథముల ముద్రించుటకు విశ్వకళాపరిషత్తువంటి సంస్థలకే వీలగును. పరిష్కర్తలు విపులమగు పీఠికను జేర్చి, యందు గ్రంథకర్తల కాలము, కవిత్వలక్షణములు మున్నగువానిని జర్చించిరి. ఇదమిత్థమని నిర్ణయించుటకు వీలు కలుగకపోయినను దిమ్మనకాలము క్రీ. శ. 1600 లకుఁ జేరువగ నుండునని యూహింపఁబడినది. బాలసరస్వతి యతని శిష్యుఁడనియు నతనియందలి వాత్సల్యముచే సభాపర్వరచన మాతనికీయఁబడెననియు నూహింపబడినది. సోమన కర్ణపర్వము మొదలుగ నాగ్రంథాంతము రచించుటయేగాక తిమ్మయ క్లుప్తముగా రచించి విడిచిన యరణ్యపర్వమును విపులీకరించెను. ద్విపదరచనమునకు వాఙ్మయమునఁ బ్రత్యేకస్థానము గలదు. సామాన్యజనులకు సులభముగఁ దెలియునటుల చిన్నమాటలతో రచింపఁబడి యొకప్పుడు గానమునకుఁ గూడ ననుకూలముగ నుండును. పద్యకవిత్వమునఁ గల ప్రౌఢశైలియు, వర్ణనాచమత్కారములు మొదలగునవి కొఱవడినను, చదువుట కింపుగా మృదుమధురముగ రచింపఁబడు ద్విపదకావ్యములుగూడ నున్నతస్థానమును వహించుచున్నవి. రంగనాథుఁడు, గౌరన, మున్నగువారి రచనలిందుకు తార్కాణములు.

ద్విపదభారతము మూలమునకు యథామాతృకము గాదు. కొన్ని యుపాఖ్యానములు కథలు విడువఁబడినవి. సంభాషణాచాతుర్యము, రమణీయ మగు కథాకథనము, ప్రబంధవర్ణనములతో సమకూర్పఁబడియున్నవి. గ్రంథకర్తల వ్యాకరణవిశేషములు, క్త్వార్థక, తత్సమస్త్రీవాచకసంధులు, కలహార, ప్రయము మొదలగు వింతశబ్దములు, సర్పపేరు, కళ్యాణపీట మొదలగు వైరిసమాసములు మున్న గువానిని గూర్చి విపులముగ భూమికయందు వివరింపఁబడినది. ద్విపదగ్రంథముల నిట్టి లక్షణవిరుద్ధములు పెక్కులు గలవు ఇట్టిగ్రంథమును బ్రకటించి విశ్వకళాపరిషత్తువారు ఆంధ్రభాష కమూల్యమగు సేవ నొనర్చియున్నారు. మిగిలిన భాగములఁ గూడ త్వరలోఁ బ్రకటించి కృతకృత్యు లగుదురుగాక. వెల రు 10-0-0 గ్రంథమున సుమారు ఏడువందల పుట లున్నను, వెల యత్యధిక మనఁ జెల్లును. తమ కెంత ధనవ్యయమైనను, విశ్వకళాపరిషత్తువా రీగ్రంథముల సామాన్యజనులకును, గ్రంథాలయములకు నందుబాటులో నుండునటుల బ్రకటింపవలయును. అట్లు విశ్వకళాపరిషత్తువారు మూల్యములఁ దగ్గించి గ్రంథప్రచారమునకుఁ దగు ప్రాముఖ్యము నొసంగుదురని యాశించుచున్నాము.

2. అష్టావక్రచరిత్రము:— కాకినాడ సూర్యరాయనిఘంటుకార్యాలయపండితు లగు శ్రీబులుసు వేంకటేశ్వర్లు, బి. ఏ. గారిచే రచింపఁబడినది. భారతమున నానుశాసనికపర్వమునఁ గలయష్టావక్రచరిత్రము నందలి స్వల్పేతివృత్తము మూఁడాశ్వాసముల గ్రంథముగా రచింపఁబడినది. ఉచితమగు ప్రబంధవర్ణనములు చేర్పబడినవి గ్రంథకర్త లీగ్రంథమును అష్టావక్రుని గురుభక్తి కనుగుణముగఁ దమ గురువుల కంకితమొనర్చిరి. గ్రంథము సులభమై మృదుమధురముగ నుండునటుల రచింపఁబడినది. పెక్కు పండితాభిప్రాయములు గ్రంథప్రాశస్త్యమును విశదీకరించుచున్నవి. 'ప్రాచీనగ్రంథముల జీర్ణమగు' నాంధ్రభాషను గైకొని నూతనగ్రంథముల రసవత్తరముగ రచింప వీలగుననుట కిట్టి గ్రంథములే తార్కాణములు.

ఛందోదర్పణ సమీక్ష.

రావూరి దొరస్వామి శర్మకవి.

(అనువృత్తము.)

ద్వితీయాశ్వాసము.

(1) సమవృత్తములు-

(అ) శ్రీ, భా, విం, తుర.

(ఆ) స్త్రీ రూ, పారుఙ్, ఘోరా, ఘూకీ.

(ఇ) వినయాం, బొనరిం, తుపసం, తునకుఱ.

పై మూఁడువృత్తంబులందు గణములను బేర్కొనలేదు. పెద్దనాప్పకవులు శ్రీ వృత్తమునకుఁ దప్పఁ దక్కినవానికిఁ జెప్పినారు. గణములను దెల్పుటయే లక్షణమునకు ముఖ్యకర్తవ్యము.

(2) (అ) లాటీవిటవృత్తము- 102 వ పద్యము.

సగణంబులు నాల్గిటిపై మతయుల్ - సహ్యాగ్భవంబై యమదేరఁ
బగలింటికి నేలిక యెవ్వఁడు నా - భావింపఁగా నయ్యె వడుల్
మిగుల స్మరం బగుశబ్దములఙ - విశ్రాంతిఙ లాటీవిటవృత్తం
బగు నిందుకళాధరసన్నుత నా - మాంకాశంకాతంకవిదారీ.

స- స- స- స- మ- త- య గణములు, యతి 13 అక్షరము. రెండవపాదమున గణభంగ మేర్పడుచున్నది. మూఁడవపాదమున యతిభంగము (మి- వి- యతి చెల్లదు.) ఒకవేళ మకారయతి యని యెంచినచో బిందుపూర్వకవకార మందవలయుఁగాని 'శబ్దములఙ+విశ్రాంతి' అనుచోట నంతస్థపరకం బగుక్రుతంబునకుఁ బూర్ణబిందువు రాదు; సంశ్లేష మనియే దీని నెన్నవలెను. ఇట్టిప్రయోగ మొందు కావ్యాలంకారచూడామణిలోను గలదు చూడుఁడు.

చ. లసితములైన లేఁజెమరులఙ జెలువారెడి మేసికాంతియుఙ
  బొసఁగ విలోచనాంతములఁ బొంపిరివోయెడువింతరాగము

పెద్దనం జూచి కాఁబోలు ననంతుఁ డిట్టిప్రయోగము సేసియుండును. దీనం జేసి 'వర్గయుక్సంయుతములు పరంబులగుచుండు నౌకనౌకచో ద్రుతమునకుఁ బూర్ణబిందువును గానంబడియెడి (సంధి. 19 సూ) అను బాలవ్యాకరణసూత్రంబునకు 'సరళస్థిరంబులు పరం బగుచుండు' ననుపాఠమును గల్పించుకొనవలసివచ్చును. ద్వితీయపాదగణభంగవిషయము ముద్రణస్ఖాలిత్య మని యెంచెదను. వచల్ అనుబహువచన మనవసరము. విశ్రాంతి యను పునరుక్తియుఁ గాదు. ఇందున్నట్లే యుంచి 'భావింపంగా నయ్యై వచల్ దా' అని యొండె 'భావింపగా భాసురభంగిన్' అని యొండె సవరించుకొనవచ్చును. రెండవసవరణవలన యతిభంగము కూడఁ దుదినున్నద్రుతము సంశ్లేషముగుటచేఁ దొలంగఁగలదు.

(అ) అష్టమూర్తివృత్తము-

జా నొందన్ మనతాముక్తిన్ సరభజల్ యాంత్యము కుంజరయతివ్యమ మొప్పం

గా నిట్లింపెసఁగఁ జెప్పం గనిజనం బష్టమూర్తిన్ ఘనసమామ్నాయరీతిన్.

గణములు- మ- న- త- స- ర- భ- జ- య.

క్రిందిపాదమున గణభంగము; 'సమామ్నాయ' అని యుండుటచే మ- న- త- స- ర- భ- య- య గణములగును. ఇది లేఖకప్రమాదమగునేమో! 'ఘనసమాగమరీతిన్' అని సవరించుకొన్న సమీచీనంబగు.

(3) సరసిజము.

వాణీం బిల్లంనో లొంత చేరన్ మతియొకతరమున మణిమయరతమున్ బాలశ్రేణుల్ ప్రేమోల వసింపన్ బహుల నొదిగి చనుపనగలప్రభువున్ జాలం గొల్వంజాలిన కోర్కుల్ సఫలములగు నన సరసిజ మమరున్ బోలన్ బ్రహ్మన్ భోగివిరామస్ఫురదురుమతయునములునననసలున్.

ఇందు మొదటిమూఁడు పాదములందుఁ గ్రౌంచపదవృత్తంబువలెఁ బ్రాసయతి యున్నది గాని నాల్గవపాదమునఁ దప్పి యందులకు మాఱు యతి పడియున్నది. ఇతరలాక్షణికులు చెప్పినవి ప్రదర్శించెదను.

పెద్దన-

చాళుక్య క్ష్మాపాల వరేణ్యాశ్రయ మతయననవిచయయుత ననసల్
చాలై యింపై ప్రాలఁ దనర్పన్ సరసిజ మగు నిలఁ జపులకుఁ గుదుర్పై.

భీమన-

మారాకారా చారుచరిత్రా మతయున నననస మహి యతిరచనన్
సారంబై నన్ సూరిక్షీంద్రల్ సరసిజ మని వినఁ జదివిరి సభలన్.

పై పద్యములందును బ్రాసయతి గలదు గదా, ఇఁక నప్పకవి యన్నదో 'సంబంధించున్ మత్సలు నానాసలు దశనిధియతి సరసిజము నకున్, గంబీర న్పన్గదాటక్షిలోనన్ గనిరికొనిన సుర కరువలిదను జన్ ...

అను సరసిజలక్షణమునఁ బ్రాసయతి చెప్పలేదు. క్రౌంచపద వృత్తమునను నైతము భీమన పెద్దనాఁదులు ప్రాసయతిం జెప్పిరి గాని యప్పకవి చెప్పఁ డయ్యె.

భారతము స్త్రీపర్వము ౨. ఆ. 37. ప.

సరసిజము.

శ్రీరమ్యాస్యం బారఁగఁ బెం పూర్జితమగు మణివిరచితమకుటము లన్
దారం జూడన్ దారవిభూతిన్ ధరణిపు లనిమిషధవనిభు లగుచున్
భూరిప్రీతిన్ బూరెలఁగొల్వన్ భువనవినుత మగుపొలుపు వెలయుచు
న్నీరాజుం దన్ దారుణదైవం బిటునఱుచునె తుది నితనిఁ గటకటా.

ఇందుఁ బ్రాసయతి యున్నది గావున సరసిజమునకు రెండుయతు లేకాక ప్రాసయతికలిమియుఁ బ్రాచీనలాక్షణికమత మగుచున్న కన్పట్టెడి. అందుననే యనంతుఁడు ప్రాసయతిం బెట్టినాఁడు; చతుర్థపాదమున

బ్రాహ్మణుండు మనకుం గారణము మహాద్భుతము. 'పోటు బ్రహ్మావ్యాళవిరామ స్ఫురదరు'లని నవరించిన నిర్వాహకం బగును.

(4) * అర్ధసమ విషమవృత్తములు:-

ఇవి యైదువిధములు.

(i) స్వస్థానార్ధసమము-ఒకేఛందమునం బుట్టిన రెండువృత్తములంగొని సగ మొకతెఱంగు వేఱుసగ మొకతెఱంగుగాం గాని, సమపాదము లొకతెఱంగు విషమపాదములు మఱియొక తెఱంగుగాం గాని వ్రాయుట. మఱియు నొకపాద మొకవిధము తక్కినమూండు మఱి యొకవిధ ముండవచ్చు.

(ii) స్వస్థానవిషమము-ఒకేఛందమునం బుట్టిన నాలుగువిధములైన వృత్తములతో నాలుగు చరణములు రచించుట.

(iii) పరస్థానార్ధసమము-భిన్నచ్ఛందములకుం జేరినవృత్తముల రెంటిం గొని సమాంఘ్రులు లొకదానితోను విషమాంఘ్రులు మఱి యొకదానితోను విరచించుట.

(iv) పరస్థానవిషమము-భిన్నచ్ఛందములకుం జేరిన రెండు లేక మూండు వృత్తములం గైకొని యొకపాద మొకతెఱంగు తక్కినమూండు వేఱొకతెఱంగుగాంగాని, రెండుచరణములు భిన్నభిన్నములుగాను, మఱి రెండుచరణములు వానికి భిన్నమగు వృత్తములోను జెప్పుట.

(v) సర్వపరస్థాన విషమము-భిన్నచ్ఛందములకుం జేరినవృత్తములతో నాలుగుపాదములందు నాలుగువిధములుగ సర్వము విపరీతముగా రచించుట. ఇంక ఛందోదర్పణములోని కొన్ని క్లిష్టసమస్యలు.-

(౧) అంగజాస్త్రము-స్వస్థానవిషమ వృత్తమునకుం జేరిన దని చెప్పంబడియె.

---

* అప్పకవి మతప్రకారము వ్రాయంబడియె.

భూరి భమంబుల్ పొందు సగం బిం
పారఁగ నర్ధంబై యట సామా
కారీ విన్యాసజంబు గాంతమై
యారూఢం బగు సంగజాస్త్రము౯.

అనంతుఁడు పైపద్యమున సగము 'భ- మ- స- గ' గణములలోఁ బెఱసగము 'మ- స- జ- గ' గణములలో నుండు ననుచున్నాఁడు, 'ఒక్క ఛందంబున నొగిఁగొని పాదముల్ వేఱైన స్వస్థానవిషమ మయ్యె'నని యనంతుఁడే యుద్ఘోషించినాఁడు; గాని స్వస్థానార్ధసమవృత్త లక్షణము ప్రకారము వ్రాసి పైవృత్తమును విషమమందుఁ జేర్చి వేసెను.

అప్పకవి యంగజాస్త్రమునకు నాల్గుచరణములందుఁ గ్రమముగా రుక్మవతి, శుద్ధవిరాటి, పణవము, మయూరసారియను ఛందములఁ బుట్టినవృత్తములను జేర్కొనియె.

(చ) వరాంగి.

సత్పదాబ్జా జతజల్ గగల్ బంధురంబగు౯ రెంటఁ జతుర్థకాంఘ్రి౯
గారాముతోఁ దాజగగల్ వరాంగి౯, హరార్చితా మూఁడవయంఘ్రి
నొందు౯.

ఇందు 1, 2, 4 వ చరణములందు నుపేంద్రవజ్రాచ్ఛాయ, 3 వచరణమున నింద్రవజ్రాచ్ఛాయ నడచు చున్నవి. అప్పకవిమతమున నిదియు స్వస్థానార్ధసమమే యగు నైనను అనంతుఁడు, ధరనొకటియు మూఁడును నగుచరణంబులు మఱి ద్వితీయ చాతుర్థిక విస్ఫురితాంఘ్రులుఁ దమలోనను, నెఱియగు నర్ధసమవృత్తచయమునఁ గృష్ణా! యని పుందలించుటచేఁ బైయభిప్రాయమునకు భిన్నం బగు నిది యతనిమతమున స్వస్థానవిషమమే యగు నని యూహింపవచ్చును.

అప్పకవి దీనినే కాంభోజ వారాంగి యనియె. దానికి వరుసగా నింద్రవజ్ర, ఉపేంద్రవజ్ర, గీతాలంబనము, వాతోర్మి యనువృత్తములు నాల్గుచరణముల నొప్పును.

(ట) నదీప్రఘోషము-ఇదియుఁ జైవరాంగివలె నున్నది.

ప్రథమచరణమున స్రగ్విణియుఁ, దక్కిననూఁడంఘ్రులందు వంశస్థము నడచు నని యనంతుఁడు; అప్పకవి నాల్గుచరణములఁ గ్రమముగా స్రగ్విణి, వంశస్థము, భుజంగప్రయాతము, ఇంద్రవంశము నడచు ననియె.

(త) రథగమనమనోహరము-ఇది శరస్థానవిషమవృత్తము.

ఇందు 2 వ చరణము న- జ- జ- ర- య;

1, 2, 3 చరణములు న- న- ర- జ- గగ.

అనంతుఁడు-

రథగమన మనోహరంబు రెండవంఘ్రిఁ
బ్రథితంబగుఁ నజజంబు రప్రయుక్తయంబుఁ
బ్రథమపదమునందుఁ బై నగంబునందుఁ
గథిత ననరజంబు గద్వయంబుఁ గృష్ణా.

అప్పకవి-

గ్రథితనయుగర జ్జగంబులుం బొసంగం
బ్రథమతృతీయ చతుర్థపాదము ల్వచింకఁ
బృథిదశయతు లొందిచింతగా నజార్యల్
రథగమన మనోహరంబగుఁ ధరిత్రిఁ.

రెండవచరణమున, 'న- జ- జ- ర- యు' అనియున్నది; అనంతుని కన్న నొకగణము భిన్నము. అనంతుఁడు 'న' అప్పకవి 'న'

(థ) వీణారచనము ఇది సర్వపరస్థాన విషమవృత్తము.

వీణారచనంబయ్యె భువిఁ దయసాగల్
బాణప్రహరా తజనభ భవ్యగగంబుల్
చాణూరహరా తజనభనల్ ప్రకటమౌఁటిఁ
వేణుధర భనభస విశ్రుత నుగుమ్మఁ.

అనంతునిమతము.

1. త- య- స- స- గ
2. త- జ- న- భ- గగ
3. త- జ- న- భ- స
4. భ- న- న- భ- స

అప్పకవి.

1. త- య- స- స- గ
2. త- జ- న- భ- గగ
3 త- జ- న- భ- స
4. భ- న- న- జ- న- గ

పెద్దన (విన్నకోట)

1. త- య- స- స- గ
2. త- స- స- స- గగ
3. త- జ- న- భ- స
4 భ- స- న- జ- ర.

పెద్దన (చిత్రకవి)

1. త- య- స- స- గ
2. త- జ- న- భ- గగ
3 త- జ- న- భ- స
4 భ- న- న- జ- న- గ.

ఇట్టి పరస్పరభేదము లున్నను అప్పకవి లక్షణము నాల్గుపాదము లందు నాల్గు భిన్నచ్ఛందముల నుండి కలిగిన వృత్తములలోఁ గన్పట్టెడి. అనంతాప్పలకు నాల్గవపాదమునఁ గొంతభేదము గనఁబడుచున్నది. మీఁదుమిక్కిలి తృతీయచతుర్థచరణములందు నొకేఛందమునఁ బుట్టిన వృత్తము లున్నవి. ఎట్లు నొకేఛందమునఁ బుట్టినను భిన్నవృత్తము లగుటచే నవియు వేఱే యగు నని భావించి యనంతుఁ డురచించియుండును. అవి రెండు సమానగణములు గలవృత్తమైనచోఁ బరస్థానవిషమ మగు ను; అట్లు లేదుగాన నిదియు సర్వపరస్థానవిషమవృత్తము కావుట సమంజస మనియే యంగీకరింపవచ్చు. గణములభేదమునకుఁ గారణము తాళపత్రంబులం దక్షరము లోపించుటచేతనో శిథిల మగుటచేతనో యయి యుండును.

(5) దండకము.

సిరి నేలు రసికుండు శ్రీవత్సవత్సుండు ... ...

పెద్దల్ సకారంబుతో సంగతంబై నహం బాది నొండెన్, దకారాదిగా నైన లోనల్లచోటం దకారంబులం బెల్లుచెందన్ గకారావసానంబు నై దండకాకార మేపారఁ గీర్తింతు రెల్లప్పుడున్. (135 పద్య)

ఈలక్షణముచే ససహాలతో వరుసగాఁ జేర్చి కాని, లేక తగణము
తోఁగాని యారంభింపవలయు ననునపార్థము సంభవించును. అట్లే :—
సీ॥ నేలురసికుండు అను ప్రారంభము తెల్పుచున్నది. ఇట్లనంతుఁడు
లిఖించుటకుఁ బెద్దనభీమనలు కారణభూతులుగాఁ దోఁచెదరు.
కావ్యాలంకార చూడామణి.—

'కృతి నాది ససహంబు లొండెం దకారంబు లొండెం బ్రకల్పించి
...............' (అచ్చులో ససహంబు లని యున్నది గాని యుదా
హరణప్రకారము ససహము లనియే యుండును)

భీమన 'అమరంగ సహంబులం దాదిగా నొండెఁ గాదేని యా
దిఁదకారంబుగా నొండె ... ...' అని వ్రాయుటయు, లక్ష్యమును
ససహాలతో మొదలుపెట్టుటయు నీసంశయమునకు హేతువై యనంతుని
భ్రమింపఁజేసియుండును. ససహాలలో నేగణములోఁగాని యారంభింప
వచ్చు; లేదా తగణ మంపవచ్చు. అప్పకవి 'పద్యాంసులెల్లఁ హకా
రంబె కానీ నకారంబె కానీ సకారంబె కానీ వచింపం దగు నొక్కండుగా
నిండుఁ గాదేని యాదిం దకారంబు గల్పించి............'అని చెప్పెను
తృతీయాశ్వాసము.

(1) ఎత్తుగీతి-

అదిప్రాసంబు హరియు, నాదిత్యయుగము నగుచు
నీదెస యతుల నెత్తు, గీదియు నెగడుఁ గృష్ణ.

దకారప్రాసనిర్బంధముచే గీతిశబ్దమునకు మారు గీది యుంచ
వలయు.

'సూ॥ ద స్తస్య శౌరసేన్యా మఖావచోఽస్తాః; వృ- అనాదేర
చః పర స్యాసం యుక్తస్య తకారస్య దః స్యా చ్ఛౌరసేన్యామ్' అను
సూత్రముచే నప్పకవి మత మనుసరించి యిది గీతి శబ్దమునకు శౌరసేని
భాష నైనతద్భవము గాఁగలను. గీది + అ = గీదియ-ఏవార్థకముగా అకా
రమును బరిగణింపవలె. గీదియు యను శబ్దమే వికృతి యని చిహ్నము

నకుఁ జిహ్వయ'వర్ణము నకు వన్నియవలెను గ్రహింపవచ్చును. గీదిశబ్దంబు శబ్దరత్నాకరాది నిఘంటువులందుఁ గానరాదు. శబ్దరత్నాకరకారుఁడు తానొసంగిన గృహీత గ్రంథంబులందు ఛందోదర్పణమును వ్రాయకుంటం జేసి యతని కీపదమును గ్రహించుట వీలుపడదయ్యె నని యెంచ నగును. అనఁగా నతఁ డీపదమును జూడలే దని భావము.

(2) తరువోజ

ముగురుజిష్ణులు త్రయీమూర్తియు మఱియు ముగురుజిష్ణులు త్రయీమూర్తియుఁ గూడి
యొగిచుండ గిరియతి యొక్కొక్క చరణ మునకగ సేవింప నుజ్జ్వలం బగుచు ... ...

ఇందు గిరియతియనఁగా నేమియర్థమో ! రెండు రెండుగణముల పైమూఁడుచోట్ల యతు లుండవలయు నని తరువోజలక్షణము "ఒగి రెంట యతులు మూఁడొక్కొక్క చరణ మునకగ'యని సవరించుకొన్నఁగొంత మే లని తోఁచెను.

(3) త్రిపద.

సరవిఁ బ్రాసయు నొంది సురపతు ల్నలువురు,
నారియు గైకార్కులు గలియ, జరఁగ నిప్పగిది నొప్పుఁ ద్రిపద.

ప్రథమపాదమున 4 ఇం, ద్వితీయమున 2 ఇం × 1 సూ, అట్లే తృతీయము. అట్లే తృతీయపాదమున గణభంగ మేర్పడుచున్నది 'జరగు నిప్పగిదియై త్రిపద' అనుపాఠమును జేర్చుకొన్న నిర్బాధకంబగు. ఛందోదర్పణమూలమునఁ గలతప్పొప్పులపట్టిక యందు 'జరగు నిప్పగిది నొప్పుఁ ద్రిపద' రెండుసమాపకక్రియ లుంటచే నేమో తప్పని, 'జరగ నిప్పగిది' యొప్పుగా దిద్దిరి గాని యీగణభంగమును గమనింపరైరి.

త్రిపదం గూర్చి భీమనపెద్దనలు భిన్నములుగా లక్షణములం జెప్పిరి ఇం దొక్కచోటనే కాక యనేకస్థలంబుల భీమనపెద్దనల లక్షణము భిన్నముగాఁ గన్పట్టెడిఁ గాని వారివిషయంబులం గూర్చి యొకయొక విస్తారంబు చర్చింపఁ దలఁచితిని గాన నక్కార్యము నిందు మానెదను.

(౪) చౌపదము.

కలసి చతుర్లఘుగణములయందు
నలిఁ ద్రిగణంబై నగణము వొందు
నలరు గణద్వయయతి గోవిందుఁ
బలుకఁ గృతులఁ జౌపద చెలువందు.

ఇందుఁ జతుర్లఘుగణత్రయముపై నగణము వ్రాయవలె నఁట, లక్షణమునఁ జెప్పకున్నను నంత్యప్రాస మున్నది. భీమనపెద్దనలు చతుర్లఘుగణములు (భ- స- గా- నల) నాలు గుండవలె నని యంత్యానుప్రాసంబును విధించిరి. అప్పకవి భీమనపెద్దనలమత మనుసరించి గణములం జేర్కొని యంత్యానుప్రాసమును మాత్రము పరిత్యజించెను. అనంతు నిది వీనికి భిన్నముగా నున్నది. (చతుర్లఘుగణములందుఁ ద్రిగణంబు + ఐ, నగణము వొందు నని పైపద్యమున కర్థము చెప్పవలె; నలిఁద్రిగణముపై నగణము వొందు ననినచో సుగమముగా నుండు నని నాయాశయము) మఱి యిందు నగణ మని లక్షణమునఁ గలదు. లక్ష్యమున నాగణ మున్నది. సూర్యగణ మన్నచో నిర్బాధకం బగును.

(౫) వితాళచౌపద.

అర్కనామగణ మనువుగ రెండు, దార్కొని లఘువొందఁగ నిట్లుండు
దర్కింపఁగను వితాళమునందుఁ, జేర్కొనఁ దగు హరిబిరుదులపిండు.

ఇందుల కర్థము విచార్యము; ఇట్టిది యప్పకవీయమున నొందున్నది, దానియర్థమును విచార్యమే.

భానుయుగముపై రయినవలనిం,పూన మణివిరతి నొంది ధరలో
జానలరుఁ జతుష్పదవితాళా,ఖ్యానము నవి నాయకతురంగా.

అనంతునిలక్షణ మున్న తెఱఁ గరయఁగాఁ బంచదశలఘువులు గల గణము లొకపాదమునఁ గలది యని తెలియవచ్చెడి. యతి తొమ్మిది లఘువులపై నున్నది. అనంతునిపద్యమున నంత్యానుప్రాసము గలదు గాని మూఁడవపాదమున తకారమునకు మాఱు దకార మున్నది. దీనిచే దడ

లకుఁ బ్రాసమైత్రియుఁ గల దని తేలెడిని. దడలకు యతిప్రాసమైత్రి గల దని కొందఱు లాక్షణికులమతముగాఁ గోచరించెడిఁగాని యప్పకవి వాని నగ్రాహ్యప్రశస్తముల పట్టికకుఁ జేర్చినాడు. జ్ఞాకు నకారము తద్భవ వ్యాజమునను, నభేదవ్యాజమున వబ, లళ, ములు న్నగువానికి యతి చెల్లు నప్పుడు (?) డిండీరడంభడాడిమీ డోలికాది శబ్దంబులకు సంస్కృతమాదును, దాక దగ్గర దిగ్గియ దాయాద్యాంధ్రశబ్దములకును డకారాదేశము శాబ్దికమతమున ఘటిల్లుచుండ,దడలకు నాదేశవ్యాజమున యతిప్రాస మైత్రి యేలచెల్లకాదు ?

ఇందులకుఁ గొన్ని ప్రయోగంబు లున్నను వాని కిటీవలఁ బాఠాంతరములు గల్పింపఁ బడియె.

ఒక్కయుదాహరణము.

మండితసూర్యరశ్మి రుచిమన్మణిహారచయంబులోఁ గట
స్యంది సుగంధి దానజలసంతద నొప్పెడివాని......(సభాపర్వము)
మందింత యనుపాఠ మచ్చునఁ గనఁబడుచున్నది.

(6) ద్విరదగతి రగడ-
హరి యొప్పు నన నొప్పు నవతారలఘువిరతి
శరధినగ, నలల, భల, సల, త,రలద్విరదగతి (6ర ష)

అప్పకవీయము-
కర మొప్పఁ బంచలఘు గణచతుష్టయముచే
విరమంబు రెంటిపై ద్విరదగతిపేరిచే.

పంచలఘుగణము లెనిమిది- నలల,భల,సల,నగ,జల,త,ర,య. ఇందు జల,యగణము లుపయోగపడవు. ఈయంశ మీరెంటిని పేడుట చే వసంతుఁడు లక్షణము స్పష్టముగాఁ దెలియఁబఱచినాఁడు గాని య ప్పకవి చెప్పలేదు.

(?)లళలకుఁ బ్రాసమైత్రి కలిమియేకాక లడలకును గొందఱుమతమునఁ గలదు.

(7) రగడలభిన్నలక్షణములు.

(i) వృషభగమనము.

శ్రీమనోహరు సంబుజోదరుఁ జిత్తజాతగురుం దలంచెదఁ
గామితార్థవిధాయి నిర్జితకాళియాహిని నాశ్రయించెద
ననువుగా భగణములు భానుసమన్విత ద్వితయములు నాలుగు
నవిమిషాధిప లఘుయతి నిడఁగ నలరు వృషభగమనము మేలగు.

భసనలలు- పాఠాంతరము; చతుర్థపాద మనుసరించి యిదియే సమీచనము తొలుత నొకసూర్యగణము వెనుకగా భ-స-నల గణములలో నొండు, ఇట్లు నలుమాఱులు వ్రాసిన నొక చరణ మగును; యతి 14 లఘువులపై (4 గణములపై) నుండును.

(ii) హరిణగతి-

శ్రీనివాసు భ-జింతునే నని, పూని కుజనుల-పొంతఁబోవని
భానుయుత నల-భసగణంబుల, లోన నిరుదో-లు ననగంబుల
నిరవుగా నిరు-మాఱు లఘువుల, నెల్లవారును-నొగి గణింపఁగ
విరతులను గా-వింప నిమ్ముల, హరిణగతిచెలు-వగు జగమ్ముల.

పై వృషభగతి యీహరిణగతికి ద్విగుణమని భావింపవలయు. పై విధముగనే గణము లుండును, రెండుభాగములుగాఁ జేసి భిన్నయతులను పాటించుచు నారెండుసగముల మొదటప్రాసముల నిర్మింపవలయు. తృతీయపాదమునఁ గొంతభంగము గానంబడుచున్నది 'ఇరవుగా నిరుమాఱులఘువుల' అనుచో యతిభంగమును, 'ఎల్లవారును- నొగి గణింపఁగ' ననుచోటఁ బ్రాసమును యతియు భంగమగును. అంతియ కాక మూఁడవపాదమున నంత్యానుప్రాసము తప్పిపోవుచున్నది. 'మఱియుఁ దా నిరు-మాఱులఘువులు, నిరవుగా గణి-యింప నార్యులు' అని సవరింప సరిపడునేమో. రగడలంగూర్చి భీమనపెద్దనలు దలపెట్టలేదు; అనంతుఁడే వీనిని మొదలిడినవాఁడుగా నగపడుచున్నది; అవల నప్పకవి రచించెను, గాని యతనిమతము పూర్తిగా నిందు భిన్నమై యున్నది చూడుఁడు.

వృషభగతి-

ఇరువదియొనిమిది లఘువులు పది-యొనిట విశ్రాంతియుఁ గూర్చిన

నిరవగు వృషగతి పద్మాధిప-యిది విను మాదరమున ముదమున.

హరిణగతి-

సరహరి పదియు-నాలుగు లములు.

కరియతి హరిణ-గతికి నెళవులు.

(౪) యతిభంగములు.

(i) జయభద్రరగడ.

శ్రీకి నొడయుం డనఁగఁ - జిత్తజుని గురుఁడనఁగ

శేషశయనుండనఁగఁ - జెలువుగఁ జతుర్భుజుఁడు

నాకౌకసులనేలు - నముచిసూదనుపూజ

నతఁడు దాఁగైకొన్న - నందగోపాత్మజుఁడు.

ఇందు యతులు మూఁడుస్థలములం దుండవలయును, ప్రథమ పాదమున నట్లేయున్నది; గ్రంథమునఁ దృతీయచతుర్థములట్లే యున్నవి, గాని ద్వితీయపాదమున 'సూదనుపూజ నతఁడు' అను సంధివశమున నేర్పడిన నకారమును హల్లువలె భావించి యతిమైత్రి నొందించుట దోషమగును.

(ii) ఒగిఁ దరునాతి యిండ్లఁ బ్రతులొందఁ దధోంశవాటికా సమాధికం

బగు ప్రతిమానుచుం గడమ కాలప్రతుల్ దొరలించి నిల్పఁగాన్.

ఇందును యతిభంగమున్నది.

చతుర్థాశ్వాసము.

వ్యాకరణవిశేషములు:—

కేతన పెద్దనాదు లాంధ్రమునకు వ్యాకరణమును వ్రాయుటం గని మనయనంతుఁడు చతుర్థాశ్వాసమునఁ గొంతవ్యాకృతిఁ రచించెను ఇంతేకాక తక్కుంగలయాశ్వాసములందును సందర్భపడినపుడు వ్యాకరణకార్యముల వివరించెను.

1 ఆ, 39 ప-ఆయుపేంద్రుని బొడఁగాంచు—అనుపద్యమునఁ ద్రికసంధి.

1 ఆ, 52 ప-పేర్చి పొల్లునకారంబు బిందువగుచు-అనుచోట వర్గయుక్కులు పరంబగునపుడు ద్రుతసంధి.

1 ఆ, 61 ప-62 ప-కళాద్రుతప్రకృతికసంధులు.

1 ఆ, 63 ప-జడంబు ద్వితీయకుఁ బ్రథమ యగుననుసూత్రము చు,

1 ఆ, 64 ప-అకారసంధి, ఉకారసంధి.

1 ఆ, 65 ప-టుగాగమ నుగాగమ సంధులు.

1 ఆ, 66 ప-పదమధ్యములందలినుఋలు రువర్ణములస్వరలోపము.

1 ఆ, 85 ప-ఐ, ఔలకు అయి అవు లగుట

1 ఆ, 114 ప-జ్ఞాకుఁ దద్భవమున నకార మగుట.

1 ఆ, 115 ప-ఆంధ్రలిపి ఋకారసంయుతము లేమి.

ఇట్లు వ్యాకరణాంశములు తెలుపఁబడినవి. ఇప్పటిసులభవ్యాకరణాదు లాంధ్రుల కుపయోగించుటంజేసి సంస్కృతసంధి సమాసప్రకరణములతోఁ జేర్పబడినట్లు ఛందోదర్పణంబందుఁ దత్పూర్వగ్రంథంబులందు లేనిసంస్కృతసంధిసమాసాదులు పద్యరూపములుగా రచియింపఁబడ్డవి. ఇదియే తక్కినవానికన్న నిందున్నవిశిష్టత. ప్రకృత మనంతుని వ్యాకరణ ప్రయోగములంగూర్చి కొంత చింతింతము. ఇంతకును న్నె ప్రథమైన, త్రికారంబునకు మున్నగునవి చర్చింపబడియె ఇందుఁ జతుర్థాశ్వాసమందలివిషయముమాత్రమే కైకొనంబడును.

19 ప-దీనొడయఁడు, ఇ దెల్లొదవె కుసంధులఁట.

ఇందు మొదటిది వానిల్లు, దానిల్లు ఇత్యాదిం బోలినదిగాఁ బ్రయోగింపవచ్చు; ఇది + ఎల్లొదవె "ప్రాయస్తుస్యాత్క్వచిదికస్యేతః" అని చింతామణి, ఇది కిమాదులలోఁ జేరనదగుటచే సంధి వైకల్పికముగాన నిత్యరూపము నిర్దోష మగును. ఇవి కుసంధులు గా వని ఫలితార్థము. 20 ప-అతఁడున్నతఁడు-దుస్సంధి.

అతనిధైర్యశక్తి కిన్నరుడుగ (భారతము) సురగణంబు క్షోభము నొందె విన్నివిధమున (ఉ-హరివంశము) మున్నగు ప్రయోగము లున్నవి. ఇది చూచియే కాఁబోలు ననంతుఁడు 'ఇట్టివి దశదోషము లనఁ బట్టగుఁ గృతులందు నివియ భాసురముగఁ జేపట్టుదురు ధీరు లొక్కొకపట్టున డెందమ్ము లలరఁ బల్కనఁ గృష్ణా' యని చెప్పి తప్పించుకొన్నాఁడు.

38 ప-షట్సంధులను జెప్పుచు, 'ప్రకృతిసంధి యన్నది యాంధ్రభాషఁ జొఱదు' అన్నాఁడుగాని బ్రహ్మఋషి, మహాఋషి, సప్తఋషులను ప్రకృతిభావసంధివిషమము లగురూపము లాంధ్రభాషయందును గలవు.

51 ప-ఆడఁజెందె ఘనోతువత్సాతు వనఁగ.

నాఁగె బింబోష్ఠి నొక్కబింబాష్ఠి యనఁగ.

వృద్ధియతిని యతిప్రకరణమునఁ జెప్పుకున్నను నిందుఁ గూర్చి యున్నాఁడు. ఇట్లే కాకుస్వరయతికి నుదాహరణపద్యమున*శడయతి, వితాళచౌపదలో దడప్రాస, ముందు యతిప్రాసప్రకరణములందుఁ జెప్పుకున్నను ననంతుఁడు రచించినాఁడని చూపఁబడియె.

62 ప-షడ్డలంబులు నాఁగ సకలజగద్ధితప్రౌఢిమ నాఁగ శుభ్యస్తులనఁగ—

ప్రౌఢి శబ్దము క్తిన్నంతమే కాని ఇమనిజంతము కాదని సంస్కృత వైయాకరణులయభిప్రాయము. ఆంధ్రమున శ్రీనాథాదిమహాకవిసార్వభౌము లనేకులు బాహాటముగా 'ప్రౌఢిమ'ను బ్రయోగించియున్నారు.

90 ప-అనుగ్రహ నిగ్రహములు.

అల్పాచ్తర మిత్యాదిపాణినిసూత్రనియతి తెనుఁగునకు లే దని శాసించినాఁ డనంతుఁడు, పూర్వకవుల ప్రయోగములంబట్టి యది న్యాయ్యమని తేలుచున్నది.

102 ప-ఓలిఁ బురుషసింహా యని యుగ్గడించుచోటఁ దాసింహ ఇనపురు షోయనంగ.

---

* ఎక్కటిజాతి కొంచుఁ బాఠాంతరము కల్పింపఁబడినను మూలములో నుంట చేనిందు గ్రహింపఁబడెను.

లోపోనమ ఆదికేవిసర్గస్య అని చింతామణి చెప్పుచున్నను, నమ శ్శబ్ద విసర్గస్య లోపమోత్వ మపీష్యతే - యను కారికగలదు. గతాను గతికోలో కోయుటంచిత్యాది ప్రయోగములు కారికననుసరించి యేర్ప డినవి. అట్టివే పైసింహళోయుని, పురుషోయనంగ, నను ప్రయోగములు.

103 వ- సంస్కృతము తెనుఁగైనఁ దత్సమపదంబు,
దానఁబుట్టి తెనుంగైనఁ దద్భవంబు,
దేశితెనుఁగు దేశజ, మచ్చ తెనుఁగు తెనుఁగు,
నిర్మలుఁడు, సిరి, యొడయఁడు, నిక్కమనఁగ.

పై పద్యమాంధ్రభాష - తత్సమము, తద్భవము, దేశితెనుఁగు, అచ్చతెనుఁగని చతుర్విధమని తెల్పుచున్నది. కాని 'తజ్జానమాచదేశ్యా గ్రామ్యాచేయం చతుర్విధా భవతి'యని చింతామణి సూత్రము. గ్రా మ్యము భాషలో నొకవిధము కాఁజాలదను కొందఱమతమునకుఁజేరిన దీయనంతుని పద్యము. దేశ్యమాంధ్రదేశ్యము, అన్యదేశ్యమని యిరుదె అంగులను నప్పటి యభిప్రాయము ననంతుఁడు పూర్వమే యాంధ్రదేశ్య మచ్చతెనుఁగు, నన్యదేశ్యము దేశితెనుఁగను విభాగమునఁ జెప్పినాఁడు. కేతనపెద్దనలు తత్సమము, తద్భవము, దేశితెనుఁగు, అచ్చతెనుఁగు, గ్రామ్యమని పంచవిధములనిరి. వీరిమతమును గైకొని మన యనంతా మాత్యుఁడు గ్రామ్యమును మాత్రము వదలియున్నాఁడు.

105 వ- పంచమియగు దీనఁబట్టుండి యాఁగుండి ... ... వానియొక్క కులంబు ... ...

ఇంగు దీనఁబట్టి + ఉండి- ఇత్వసంధి ప్రాప్తికటువు;

వానియొక్కకులంబు- విభక్తుల కుదాహరణముగా నీయఁబడినది ఉవిభక్తి ప్రత్యయము జేర్చివ్రాసిన ప్రయోగము గ్రంథంబుల మృగ్య ము. యొక్కలోపించి సమాసమగును.

111 ప- పరుఁబలుకుఁ బ్రథమపురుష మె
 దిరి మధ్యమపురుషపలుకు ధృతి దనుఁ బలుకుల్
 ధరనుత్తమపురుషక్రియ
 పరుస నలింగకములైన వచనము తెనుఁగుల్.

పురుషత్రయమునకు లింగవివేకము లేనివచనము లుండునని యర్థము. ఉత్తమమధ్యమములకు మూఁడులింగములందును భేదము లేదుగాని ప్రథమపురుషమున- ఏకవచన పుం- వాఁడు చేయుచున్నాఁడు, స్త్రీ- ఆమె- అది చేయుచున్నది, నపుం- అవి చేయుచున్నవి, అను భేదము లున్నవి గానఁ బైయసంతుని వాక్యము విచారమూలకమే యగును.

116 ప- పృథయను నవ్యయమొక్కఁడు
 ప్రథితంబై చెల్లుఁగృతులఁ బ్రత్యేకముగా
 పృథసేయక యెపుడు మనో
 రథములు మాకిచ్చు నీ మురద్విషుఁడనఁగన్.

సంస్కృతావ్యయములలో పృథమాత్రమే తెనుఁగునందుఁ బ్రత్యేకముగాఁ బ్రయోగింపవచ్చునని పైపద్యమునకు భావము.

పలుకులు పృథగా నన్నం బలికితి (శాంతి ౧ ఆ. 136) అను భారతప్రయోగము పై పృథయను నవ్యయమునకు నాధారముగాఁ గలదు.

పృథయను నొక్కదానికే కాక యనేకసంస్కృతావ్యయములకుఁ బూర్వకవిగ్రంథంబులందుఁ బ్రయోగంబులు గానవచ్చెడు.

జాఁదరియన్నంబు సూనరియన్నంబు బహిర్వెట్టినతనియన్నమును
(భార- శాం- 1 ఆ.)

బంధువు లెఱిఁగిన బహిరయోఁఃర్త్రురు (భాగ- దశ. పూర్వ. 978.)

మామా నాపైఁ గోపము మామా. (భాగ. నవ. 547.)

స్వస్తిజగత్త్రయీభువనశాసనకర్తకు (భాగ- అష్ట- 545)

సద్యంబ బ్రహ్మహత్యావద్యము మొదలైన పాపవర్గం బెల్లన్
(భార- స్వర్గ- ౧ ఆ.)

ఒక దివసంబు నానందకాననమునందు సర్వదా సిద్ధించుక
(కాశీ- ౭ ఆ.)

ధాత్రీశుల కర్జున సర్వత్ర జయము (జైమిని- ౭ ఆ.)

ఎవ్వారు నీ సాటి లేరీ భువనత్రయంబున (హరి- ఉత్తర- ౧౦ ఆ.)

కించిత్తు నల్లి గఱచిన (సుమతిశతకము.)

ఇట్లు, సదా, సర్వథా, నహి, నాస్తి, అహహ మున్నగు నవ్యయములకు స్వతంత్ర ప్రయోగములు గలవు. అనంతుని వెనుకటికవులు అథవా వినా ప్రభృతులను బ్రయోగించినారు. తనకుమున్నే పృథేశరావ్యయశబ్దములకుఁ గవిప్రయోగము లుండ ననంతుఁ డొకపృథకు మాత్రము సూత్రించుట యతని పరిశీలనలోప మున్నదని తోఁచెడు.

పంచాశ ద్వర్ణంబులు:—

121 వ. భూమిఁ బదాఱచ్చులు నాఁగా మెఱసి అకార మాదిగా స్వరములగుక
కామొదలు క్షకారము తుదయై ముప్పదినాల్గు హల్లులగు వ్యంజనముల్.

125 వ. శలలకు భేదము లేదను వలుకున ళాఁదొలఁగిమైగు పనులగువర్ణంబులు సంస్కృతభాషకు మఱి తెలుఁగున ఱళలనఁగ రెండధికమంద్రదు హరీ.

శబ్దచింతామణి- ఆద్యాయాః పంచాశద్వర్ణాః.

ఇందులకు వరరుచివచనము:—

ద్విధాక ఏచో నుస్వారో విసర్గ షోడశస్వరాః
స్పర్శా అంతస్థళోష్మాణ శ్చతుస్త్రింశ ద్ధలస్మృతాః.

చింతామణి వరరుచివచనములు ళకారమును విడిచి శకారమును వర్ణసముదాయమునఁ జెప్పుచున్నవి గాని పాణిని మహేశ్వరసూత్రములందు శా లేదు. ఈ యనంతుని పద్యములను ఖండించి యప్పకవి శకారమును బ్రత్యేకవర్ణముగా నిర్ధరించెను. 'ఏకసీశము దేవహేళనంబు నటం

ను యాజుషామ్నాయంబు నందు లేదొ, కాళనాళవ్యాళకోళహింతా
ళంబులనుచు సంస్కృతభాషయందు లేదొ, యని రచించి,

'కాకు షా జడ్డమైన ళ కారమగుట
దలఁప కేఁబది లిపులలో దానిఁగూర్చి
తొలుగ భిన్నాక్షరంబైన దొడ్డళాను
విడిచిపెట్టె ననంతుండు వెట్టి గాఁడె.

యని పరిహసించియున్నాఁడు:—

యత్ర విశ్వంభవత్యేకనీళం (యజురారణ్యక నారాయణప్రశ్నము)
యద్దేవా దేవహేళనం (యజురారణ్యక నారాయణప్రశ్నము)

ఇందు ళకారమున్నది గాని కాళనాళవ్యాళకోళహింతాళములు లాంత
ములుగానే పరిగణింపవచ్చు. సరిగదా, ళకారమును నిషేధించిన య
నంతుఁడు మఱల,

128 క- ఆదులు వర్గత్రయమును
భూదేవతలు, తపవర్గములు రవలును ధా
త్రీదయితులు, యల శషసహ
లాదట నూరుజలు, ళక్షరాఖ్యలుశూద్రుల్.

అనుపద్యమున ళకారమెట్లు గ్రహించినాఁడో తెలియదు. 'తెలుఁగున
అళ లనఁగ రెండధికమంద్రు హరి' యనియేఁ గానఁ దెనుఁగునందని భా
వించినచో నాయేల చెప్పలే దనుప్రశ్న సంభవించును.

ఛందోదర్పణమునందలి కొన్నిపద్యములకర్థము సుబోధముగా
లేదు. వ్యాస విస్తరభీతిని వాని నిందుఁ దలపెట్టలేదు.

అనంతుఁడు తత్పూర్వకవులకంటె విపులముగా ఛందంబును, వారు
చెప్పని యాంధ్రోపయుక్తంబగు సంస్కృతవ్యాకరణంబును రచియించి
యప్పకవ్యాదులకు మార్గదర్శకుండయి యాచంద్రతారార్క స్థాయి
యగు కీర్తిఁ బ్రశంసితవ్యుండుగా వర్ణింపుచున్నాఁడు. ఇవ్విమర్శన
మందు యతిప్రాసవ్యవస్థ, సీసార్యాగీత్యక్కరాది విషయంబులను శ్రీ
గిడుగు వేంకటసీతాపతిగారు విస్తారంబు విమర్శించి యుంటం జేసి వానిని

విదనాడి నాకుఁ బొడఁగట్టిన కొన్ని విషయములను మేళగించి రచించి నాఁడను.

ముద్రణస్ఖాలిత్యములు:—

వావిళ్లవారి ప్రతియందనేక స్ఖలనము లేర్పడియుండుటచేత మఱల దానిం జాలమట్టునకుఁ బరిశీలించి తప్పొప్పులపట్టిక నొందు ననుబంధముగాఁ జేర్చితి. మఱి యట్లున్నను ననివార్యములుగాఁ గొన్ని యింక ను గలవు.

1 ఆ. 27 ప- అధికశుభం, బొదవును భయనుులను హానిఁబొందు నృసింహా- ఇందు హానినొందునని మార్చిన యతిభంగము తొలంగును.

1 ఆ 63 ప- 'ఆయుచేత నద్వితీయ దానిజరూపమయ్యెనుంకుఁ బ్రథమ యట్టులుంకుఁ, గ్రతువుఁగాచె దాశరథి కృష్ణుఁ డాకపర్వతమును గొడుగుభంగిఁ దాల్చెననగ? జడంబు ద్వితీయకుఁ బ్రథమ విభావనగు ననుటిదీపయర్థము. పర్వతమును ద్వితీయకును, క్రతువు ప్రథమకు నుదాహరణములగుటచేఁ గ్రతువుపై నర్థబింగ వుంట దోషము.

2 ఆ 48 ప- పెంపారఁ దాజంబులఁ జేర్చు రేఫలో-యతిభంగము; పేర్చు అని సవరించుకోవలయు.

3 ఆ 43 ప- కనకవస్త్రుని గృత్తకైటభునిగొలుతు ఇదియంత రాక్కర- 1 సూ, 2 ఇం, 1 చం; కైటభునిగొల్తు అనియుండవలయు.

3 ఆ 57 ప- రగడ- ఇతనిఁగొల్చినఁగాని......ఎనఁగు నివ్విభుఁడనుచు జతురమతు......................బాటింపులం బెంచు అంతాను ప్రాస విధిచేఁ బైపాఠము కడపట 'అంచు'అని యుండనగు.

4 ఆ 48 ప- 'ఇత్వ ముత్వ మోత్వ మైత్వ మాత్వంబైదు
నాదిమై బుకారము కరమైనవోలు'

మొదటిపాద మాటపెలఁదివలె నున్నదిగాన భ్రమంచి యట్లే ముద్రిం

చినట్లు నోఁచెడిఁగాని రెండవపాదము తేటగీతియని స్పష్టముగాఁదెలుపు చున్నది. ప్రథమపాదము గణభంగమగుటంబట్టి తేటగీతి యగుటకు 'ఇత్వ ముత్వ మోత్వంబైత్వ మాత్వమైను' అని మార్పవలయు.

4 ఆ 76 ప- తే. గీ. వామపదవి సర్గాంతవర్ణమోత్వ
   ముగు రజోగుణమున మనోహరమునంగ.

4 ఆ 81 ప- క కవియుఁబునర్ బుతుసమేత కమలాక్షియనఁ-పునర్భు
   తు అనుశబ్దమున 'న' గురువుగానేరదు గాన గణభంగము తటస్థించు.
   'కవియును బునర్భుతుసమేత' అని సవరింపవలె.

యతిప్రకరణమున 24 యతులపేర్లు నాయాపద్యములకు ముందు ముద్రితములుగాలేక యందు 15 మాత్రమేయున్నవి. ఇంతియకాక మఱి కొన్ని యతిగణప్రాసభంగములు ముందే పేర్కొనఁబడియె. వీనినన్నిటిని బునర్ముద్రణమున సంస్కరించిన సందియంబులు దొలఁగును. వీనినెంచు కూర్చుటకు విదాన మనంతామాత్యునిపై నారోపింపకుంకవలయు నను టకేయని తెలుపుచున్నాఁడను.

"అఱవనామెత"

[అర్థవిచారణము.]

మధునాపంతుల సత్యనారాయణశాస్త్రి.

కూకటివేణితోఁ గురులు కూడకమున్న కుచప్రరోహముల్
పోఁకలతోడిసామ్యమును బొందకమున్న నితంబసీమకుఁ
బ్రేఁకదనం బొకింత ప్రభవింపకమున్న ప్రసూనబాణుఁ డ
ట్టాఁకలఁ బెట్టెఁ దా నఱవనామెతబాలికకై విటావళిన్.

ఈకళాపూర్ణోదయపద్యమునందలి "అఱవనామెత" పదమునకుఁ బండితులు పలువిధము లగునర్థములు తలకొకరీతిఁ జెప్పిరి. అవి కొన్ని వివరింపఁబడుచున్నవి.

(౧) అరవన్ = ఎడారిలో, ఆమెత = విందువంటిదగు బాలికకై ప్రసూనబాణుఁడు తాను విటావళిని అట్టాఁకలఁబెట్టెను = నిర్బంధించెను. కలభాషిణి యెడారియందలివిందువలెఁ దృప్తికరముగ నున్నదని భావము. (అరవ శబ్దమున కెడారి యనునర్థ మగపడదు).

(౨) అఱవని—అఱగని, జీర్ణముగాని ఆమెత = విందువంటిది. కలభాషిణి సంపూర్ణమైన విందువంటి దనుట.

(౩) ప్రసూనబాణుఁడు తాన్ అఱవన్ = అఱచునట్లుగా (విటవిజయముచే) ఆమెతబాలికకై = విందైనపిల్లకై (భోగపుఁగన్నియగుట చే విందువంటిది) విటావళి నట్టాఁకలఁబెట్టెను.

(౪) ప్రసూనబాణుఁడు తాను విటావళిని ఆమెతన్ = అనుభవమంగు బాలికకై అఱవన్ = ఆటంకపఱుచుటకు కేకలు వేయుచుండఁగా అట్టాఁకలఁబెట్టె = మిక్కిలి ఆఁకలియందుఁ బడవైచెను. (విందు ముందఱఁ బెట్టి విటులను మన్మథుఁ డూరించుచుండె ననుట)

(౫) అరవన్ = రాజవీథిలో ఆమెతబాలికకై = వడ్డించని విందైన యా కలభాషిణికొఱకై, సిద్ధమైనవిందని యుఁ జెప్పుదురు.

(౬) అలుమనియామెతబాలిక = మన్మథుఁడు పూర్తిగా నలముకొనని యీఁడైనబాలిక (అట్టాఁడ. అట్టు + ఆఁడ = మెడనొక్కు యాఁపుట).

(౭) అలుచు = అమ్ము. అలవనియామెతబాలిక = అమ్ముకమునకు సిద్ధము చేయని విందువంటి బాలిక.

(౮) "అట్టాఁకలఁ బెట్టితా నలవ నావెలబాలికకై విటావళిక"
ఆవెల బాలికకై = ఆభోగపుఁబిల్లకై (తక్కినది సమము).

ఇట నిన్నివికల్పములు సూచించి యీచిట్టచివరపాఠము బాగుగ నుండునని శ్రీ॥ శ్రీ॥ ఓలేటి వేంకటరామశాస్త్రిలవారు (ఆంధ్రి 3 సం. ౨ సంచి) ఒకవ్యాసము వ్రాసిరి. అప్పటికది యందముగ నున్నదనియే యనుకొంటిని, వారి కాధారముగ చెన్నపురప్రాచ్యలిఖితపుస్తకభాండాగారములోని కొన్ని తాటాకుఁబ్రతులలో 'ఆమెత' కడ ఆమెళ- ఆవెల యనుపాఠములు కనఁబడినవఁట. కాని పెక్కుఁబ్రతులలో 'ఆమెత' యే యున్నది.

ఈపాఠములు నిరర్థములు పరిశీలించినచో 'నలవ' యను నలఘురేఫయుక్తపాఠమును, 'ఆమెతబాలిక' యను పాఠమును బహుపండితాంగీకృతములగుటయే గాక, బహుముద్రితాముద్రితగ్రంథస్థములైనవని తేలినది. లఘురేఫముతో 'నరవ' యనుటయు, 'అలుము' అనుటయు నర్థానుగుణములు కావు. అనుపూర్వ్యతముగ వచ్చు 'అలవనామెత బాలిక' కందమైనయర్థము చెప్పకొప్పుఁగాని పాఠము మార్చి యేదో యర్థముచెప్పుట నెసి గాదు.

అది యటుండ, శ్రీ సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువున "అట్టాఁడ" పదమునకు ఒత్తుడు, బాధ అను నర్థము వ్రాయుచు నీపద్యము నుదాహరించిరి. అచటిపాఠ మిటు లున్నది.

"అట్టాఁకలఁ బెట్టఁదా నరవ నామెతబాలికకై విటావళిక"

ఇందలి 'యరవ' పదము లఘురేఫయుతము. నిఘంటుకారులు అరవశబ్దమునకు ద్రావిడుఁ డని మాత్ర మర్థమున్నటులు వ్రాసిరి. అది

ప్రకృతమున సరిపడదు గదా? మఱి యచట నర్థ మెట్లో యోజింపవలసి యున్నది. (౧) లోఁ జెప్పినట్లు అరవశబ్దమునకు ఎడారి యను నర్థము చెప్పుకొందమనిన, నది యాయర్థమున నప్రయుక్తము సరికదా, ఆభిధానికము కూడఁ గాదు. (౫) లో వ్రాసినట్లు రాజవీథి యనుటకుఁ బై సమాధానమే చెప్పవలసివచ్చును. కాన నిట శకటరేఫపాఠమే గ్రాహ్యము.

ఇది యెల్లఁ జూడ నా కిట్లు తోఁచినది. 'అఱచు' ధాతువునకు కేక వేయు, పిలుచు ననునర్థము ప్రహతముగ నున్నది. ప్రయోగములు కూడఁ బెక్కులు. అఱవని + ఆమెత=పిలువని విందు. ఇట్టి సంధులు చేయుట పెక్కుచోటులఁ గలదు. కలభాషిణి పిలువనివిందువంటి దని పిండితార్థము. ఒకరింట విందు చేయుచుఁ బిలువకున్నచో మన మూరాట పడుట (ఉవ్విళులూరుట) సహజము. కలభాషిణి పిలువనివిందువలె విటులచిత్తములను అట్టాఁకలఁ బెట్టినది, అనఁగా బాధలఁ బెట్టినది. (౪) లో సూచించినటులు అట్టాఁకటఁబెట్టె ననిన మఱియు సొగసుగ నుండి ప్రకృతార్థమును సార్థకము చేయును. పిలువనివింగ అట్టాఁకటగ=మిక్కిలి ఆఁకలియందుఁ బెట్టు ననుట నిజము. ఈపాఠము లేదందురేమో? ల, ట లకుఁ బెద్దవ్యత్యాసము లేకుండుటచేఁ దాళపత్రప్రతులు పరిగఁ జూచిన సంశయ విచ్ఛిత్తి యగును. 'ఆమెత' యనుపాఠమంగీకరించినపక్షమున నట్టాఁకటఁబెట్టె ననుటయే యనుగుణము.

బహుసమ్మతమగుపాఠము విడిచి యొకటిరెండుప్రతులలో నున్న దని "ఆవెలశాలికి" యనుపాఠము స్వీకరించుట మంచి దని నాకుఁ దోఁపదు. అట్లర్థము చెప్పిన నీపద్యమునకుఁ గలబింకము చెడు నటులు తోఁచుచున్నది. అయినను, నాదిసిద్ధాంత మనను. యదార్థము సూత్రము వెల్లడికావలయును.

శ్రీ

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు.

స్వభానునామ సంవత్సర కార్యనివేదిక.

1943—44.

ప్రతిష్ఠాపకులు.

శ్రీ శ్రీ మహారాజా రావు వేంకటకుమారమహీపతి సూర్యారావుబహద్దరువారు
పిఠాపురంమహారాజావారు, పరిషద్యావజ్జీవాధ్యక్షులు.

శ్రీ శ్రీ వేంకటగిరి మహారాజావారు.

శ్రీ శ్రీ బొబ్బిలి మహారాజావారు.

ఉద్ధారకులు.

శ్రీ రాజా వేంకటాద్రి అప్పారావుబహద్దరువారు - ఉయ్యూరు జమీందారువారు.

అధ్యక్షులు.

సాహిత్యవిశారద కాశీభట్ల సుబ్బయ్యశాస్త్రి గారు.

కార్యదర్శులు.

కిడాంబి రాఘవాచార్యులుగారు, ఎం. ఏ. బి. ఎల్.

వింజమూరి వెంకన్నపంతులుగారు, ఎం. ఏ.

కార్యనిర్వాహకసభాసభ్యులు.

శ్రీ దివాన్ బహద్దర్ కొమ్మిరెడ్డిసూర్యనారాయణమూర్తినాయుడుగారు (కోశాధ్యక్షులు.)
,, పిళ్లారిశెట్టి రంగబ్రహ్మారావునాయుడుగారు.
,, కోకా శివనాథశాస్త్రిగారు.
,, కొమ్మిరెడ్డి కేశవరామమూర్తినాయుడుగారు.
,, చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారు.
,, నిడుదవోలు వేంకటరావుగారు, ఎం. ఏ.
,, ప్రతివాదిభయంకరం పార్థసారధిగారు, బి. ఏ., ఎల్. ఎల్. బి.
,, కుందూరి ఈశ్వరదత్తుగారు, బి. ఏ.
,, కేశవరపు కామరాజుగారు
,, వేమల శ్రీరామచంద్రకీర్తిగారు, ఎమ్. ఏ.
,, ఏలేశ్వరపు వెంకటరమణసుబ్బారావుగారు, బి. ఏ., బి. ఎల్.
,, అడ్డాల రామమూర్తిగారు, బి ఏ. బి. ఎల్.

స్వభానుసంవత్సరముతోఁ బరిషత్తునకు ముప్పదిరెండవసంవత్సరము ముగిసినది. యుద్ధపరిస్థితులు తీవ్రముగనుండి పరిషత్కార్యములకు వలయు కాగితము సరిగ లభింపకపోయినను, పత్రికాముద్రణము యథాప్రకారము జరుగుచున్నది. నూతనగ్రంథముల ముద్రించుటకు మాత్రము వీలుకలుగుటలేదు.

పరిషద్భాండాగారము దినదినాభివృద్ధి నొందుచున్నది. నూతనగ్రంథములు చేర్పఁబడుచున్నవి. వినిమయముగఁ బత్రికలఁబంపుపత్రికాధిపతులకును, గ్రంథముల నుచితముగ నొసఁగినవారికిని మన కృతజ్ఞతాభివందనములు. కాశీఖండపు తాళపత్త్రప్రతులఁ బరిశోధించి యందలి పాఠభేదములు వ్రాయింపఁబడుచున్నవి. త్వరలో వానిని బత్రికాముఖమునఁ బ్రచురించి పాఠకలోకమున కందఁజేయఁగలమని యాశించుచున్నాము. ముద్రితాముద్రితగ్రంథముల పట్టికలను వ్రాయించి, కాగితము లభించిన వెంటనే వానిని ముద్రింపవలసియున్నది. కాశీఖండము పాఠభేదములు పూర్తియయిన తరువాత నాంధ్రమహాభారతము ప్రతుల పరిశోధించి పాఠభేదములఁ బ్రకటించుచున్నాము.

శ్రీ శ్రీ పీఠికాపురప్రభువుల యాదరమువలనను గార్యదీక్షవలనను సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువు నాల్గవసంపుటము ముద్రణము పూర్తియైనది. మిగిలిన సంపుటములవలెనే నాలుగవసంపుటముకూడ ప్రతియొక్కంటికి నాలుగురూప్యములకు విక్రయింపఁబడును. వెనుకటివలె నచ్చుపనిజరుగుటకు సౌకర్యము లేమి నిఘంటుకార్యస్థానమున 'వ' వర్గశబ్దములు పండితులు పరిశోధించి ముద్రణమునకు సిద్ధము చేయుచున్నారు. అచిరకాలముననే అయిదవసంపుటము ముద్రణము ప్రారంభింపఁబడును.

స్వభానుసంవత్సర ఆయవ్యయపట్టిక సరిచూడఁబడి యనుబంధమునఁ జేర్పఁబడినది. శ్రీ శ్రీ బొబ్బిలి, వేంకటగిరిమహారాజావారలిచ్చిన విరాళములవడ్డీవలనను, పుస్తకవిక్రయమువలనను లభించిన ద్రవ్యముతోడను, పరిషత్కార్యముల యథావిధిగ నిర్వహింపఁగలుగుచున్నాము.

శ్రీ శ్రీ బొబ్బిలిమహారాజావారి పత్రములవలన నీసంవత్సరము రు 400-లును వేంకటగిరివారి పత్రములవలన రు 350- లును వచ్చినవి. నిఘంటుసంపుటములయొక్క విక్రయము వలనను పరిషద్గ్రంథ విక్రయము వలనను రు 691-7-0 లు వచ్చినవి.

నూతనభవనమునఁ పరిషత్కార్యాలయమునఁ జేర్చినతరువాత నితోఽధికముగ కార్యనిర్వాహణ మొనర్చుటకు ప్రయత్నములు జరుపఁబడునని నివేదించుచున్నాము.

పరిషత్కార్యనిర్వాహణమును గూర్చియు, పరిషదుద్దేశములను గూర్చియు నాంధ్రదేశమునఁ బ్రచారము గావించి వలయుధనమును సంపాదింపవలసియున్నది. అందులకుఁ దగినసహాయమును గార్యనిర్వాహకసభ్యులును, పరిషత్సభ్యులును జేయుదు రని యాసించుచున్నాము. పరిషత్కార్యముల సహాయమునొసంగి తమ యభిమానమును నిరంతరముఁ జూపుచున్న కార్యనిర్వాహకసభ్యులకు మావందనములు.

మాకోరికపై శ్రమయనక వాయవ్యయములఁ బరిశీలించి యీ సంవత్సరము లెక్కలను పరిచూచిన శ్రీ పళ్లె వెంకటహనుమంతరావు గారికి మావందనములు.

ఇట్లు విధేయులు,
కిళాంబి రాఘవాచార్యులు,
వింజమూరి వెంకన్న,
కార్యదర్శులు.

ఆంధ్ర సాహిత్య
స్వభాను నామ సంవత్సర
ఆదాయవ్యయముల

నెం.	ఆదాయము.			రు.	అ.	పై
1.	సంవత్సర ప్రారంభనిలవ		...	78	7	2
2.	వడ్డీ - బ్యాంకుద్వారా వసూళ్లు		...	750	1	0
	శ్రీ శ్రీ బొబ్బిలి మహారాజా వారిచ్చిన గవర్నమెంటుపత్రముల వడ్డీ 1943-44	రు 400-0-0				
	వేంకటగిరి ,,	350-0-0				
	బ్యాంకివడ్డీ	0-1-0				
		750-1-0				
3.	సాధారణసభ్యుల చందాలు		...	18	0	0
4.	చందాలు		...	81	0	0
5.	విక్రయములు		...	691	7	0
	i. పరిషత్పత్రికల విడిసంచికలు	3- 8-0				
	ii. పుస్తకములు (పెద్యూలు దాఖలా)	687-15-0				
6.	చిల్లర జమలు		...	0	2	6
7.	క్రొత్తపల్లి సుబ్రహ్మణ్యముగారు		...	4	1	9
				1623	8	5

కాశీభట్ల సుబ్బయ్యశాస్త్రి.
అధ్యక్షులు.

కిళాంబి రాఘవాచార్యులు,

వింజమూరి వెంకన్న,
కార్యదర్శులు.

పరిషత్తు – కాకినాడ.

(6-4-43 మొదలు 24-3-44 వఱకు.)

తబిశీలు లెఖ్ఖ.

నెం.	వ్యయము.		రు.	అ.	పై.
1.	బ్యాంకి చిల్లరవ్యయములు	...	1	0	0
2.	కాటలాగు వ్రాసినపండితునకు	...	20	0	0
3.	శ్రీ తపల్లి సుబ్రహ్మణ్యంగారు - (శ్రీ శే॥ శ్రీ. సూ. జీతంబాపతు)		20	4	0
4.	పోస్టేజి	...	36	2	6
5.	ప్రయాణవ్యయము	...	10	4	0
6.	జీతములు	...	701	15	6
7.	పత్రికకు కాగితము	...	63	6	0
8.	ప్రింటింగు	...	110	0	0
	బైండింగు :	...	195	8	0
	i. లైబ్రరీ పుస్తకములు 13-4-0				
	ii. లెక్సికన్ 182-4-0				
9.	పత్రికలకు చందాలు	...	48	10	0
10.	పుస్తకములు - ఖరీదుచేసినవి	...	103	5	0
11.	సాదరు	...	20	10	3
12.	నగదు నిలవ	...	292	2	2
	బ్యాంకిలో 9-6-7				
	కార్యదర్శివద్ద 282-11-7				
			1623—8—5		

6-4-43 మొదలు 24-3-44 ఆఖరుకుఅయ్యే స్వభాను నామసంవత్సరపు ఆంధ్ర సాహిత్యపరిషత్తు యొక్క బుక్కులనుబట్టిన్నీ, లెఖ్ఖలనుబట్టిన్నీ, యీ పై ఆదాయ వ్యయముల తబిశీలులెఖ్ఖ నేను తణిఖీచేసినాను. కావలసిన యావత్తు సంజాయిషీ పుచ్చుకున్నాను. ఈపై ఆదాయవ్యయములెఖ్ఖ నిజమైనదిన్నీ, సరియైనదిన్నీ, స్థితిని కనపరచుచున్నదని నేను యిందుమూలముగా తెలియచేయుచున్నాను.

కాకినాడ
2-6-1944.

పళ్లె వెంకటహనుమంతరావు,
2-6-44.
గవర్నమెంటు డిప్లమాహోల్డరు ఇన్ కామర్సు
ఇన్‌కమ్‌టాక్సు ప్రాక్టిషనరు అండు ఆడిటరు.

పుస్తకవిక్రయము

	రూ.అ.పై
విప్రనారాయణచరిత్రము	2- 5-9
జైమినిభారతము	88- 3-0
కవిజనాశ్రయము	14- 8-3
యుద్ధమల్లుని బెజవాడశిలాశాసనం	1-12-8
జ్యోతిశ్శాస్త్రసారము	1- 5-6
జ్ఞానప్రసూనాంబికాశతకము	0- 1-9
సర్వేశ్వరశతకము	0- 8-9
కావ్యాలంకారచూడామణి	2-15-6
అకారాద్యనుక్రమగ్రంథసూచిక	0-14-6
ప్రాకృతభాషోత్పత్తి	3-15-8
శివతత్త్వసారము	2-13-9
చంద్రభానుచరిత్రము	3- 2-6
శివరాత్రిమాహాత్మ్యము	13- 3-0
ఆర్యభాషావిభాగము	3- 1-3
ప్రాస్వరంగములు	0-15-3
నారసింహపురాణము	1-12-3
మన్నారుదాసవిలాసనాటకము	1- 3-3
కాళిందీకన్యాపరిణయము 1 భా	4- 6-6
డిటో 2 భా	2- 3-0
రెడ్లనాటి రెండుశాసనములు	0- 7-3
ఆంధ్రధాతుమాల	2-10-3
శాసనపద్యమంజరి 1 భా	0-10-6
డిటో 2 భా	0-14-3
శతకసముచ్చయము 1 భా	5- 1-3
డిటో 2 భా	4- 3-9
పరిషత్పుస్తకభాండాగారము 2 భా	1- 3-3
సూత్రాంధ్రవ్యాకరణము	3- 0-6
రసాభరణము	2-12-3
ఆంధ్రశబ్దచింతామణి	4- 4-6
షోడశకుమారచరిత్రము	1-14-6
హంససందేశము	0- 4-6

	రూ.అ.పై
రాయవాచకము	2-12-6
సింహాసనద్వాత్రింశిక 1 భా	3- 8-0
డిటో 2 భా	3- 8-0
నిఘంటుచరిత్రము	0-11-0
ఆంధ్రకౌముది	3- 2-6
బాలభారతము	24-10-9
Dravidian Lexicography	0-7-0
Defence of Literary Telugu	0-15-6
చాటుధారాచమత్కారసారః	2- 0-3
సాంబోపాఖ్యానము	0-14-6
రసార్ణవాలంకారము	1- 2-3
కవిజనోజ్జీవని సమస్యలు	0-14-3
రఘునాథరామాయణము	1-12-6
రజతోత్సవసంపుటము	3- 2-6
ఆంధ్రసాహిత్యపరిషద్వృత్తాంతం	0-14-3
పరదేశములందలిఆంధ్రవాఙ్మయం	2- 4-6
లౌకికన్యాయవివరణము	1- 6-8
లక్షణసారసంగ్రహము	3-10-0
కావ్యాలంకారచూడామణి పాత్రభేదములు	0- 9-0
ఉత్తరరామచరితము	[illegible]-12-6
శ్రీసూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువు 1 భా	158- 8-0
2 భా	136- 4-0
3 భా	185-12-0
అమరుకము	5- 0-9
చంపూరామాయణము	2-12-6
ఆంధ్రవాఙ్మయవికాసవైఖరి	3- 3-6
బాలరామాయణము	0- 1-[illegible]
సీతారామచరిత్రము	0- 7-[illegible]
పరిషత్పుస్తకభాండాగారము 3 భా	0-13-[illegible]
	687-1[illegible]

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు - ప్రతిష్ఠాపకులు.

శ్రీ శ్రీ మహారాజా రావు వేంకటకుమారమహీపతి సూర్యారావుబహద్దరువారు
పిఠాపురంమహారాజావారు, పరిషద్వ్యవస్థాపాధ్యక్షులు.
శ్రీ శ్రీ వేంకటగిరి మహారాజావారు.
శ్రీ శ్రీ బొబ్బిలి మహారాజావారు.

ఉద్ధారకులు.

శ్రీ రాజా వేంకటాద్రి అప్పారావుబహద్దరువారు - ఉయ్యూరు జమీందారువారు.

అధ్యక్షులు.

సాహిత్యవిశారద కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు.

కార్యదర్శులు.

కిడాంబి రాఘవాచార్యులుగారు, ఎం. ఏ. బి. ఎల్.
వింజమూరి వెంకన్నపంతులుగారు, ఎం. ఏ., సహాయకోశాధ్యక్షులు.

కార్యనిర్వాహకసభాసభ్యులు.

శ్రీదివాన్ బహద్దర్ కొమ్మిరెడ్డిసూర్యనారాయణమూర్తినాయుఁడుగారు (కోశాధ్యక్షులు.)
,, పిల్లారిశెట్టి రంగబ్రహ్మానాయుఁడుగారు.
,, కోకా శివనాథశాస్త్రిగారు.
,, కొమ్మిరెడ్డి కేశవరామమూర్తినాయుఁడుగారు, బి. ఏ.
, అడ్డాల రామమూర్తిగారు, బి ఎ. బి. ఎల్.
,, చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారు.
నిడుదవోలు వేంకటరావుగారు, ఎం. ఏ.
ఏలేశ్వరపు వెంకటరమణసుబ్బారావుగారు, బి. ఏ., బి. ఎల్.
,, ప్రతివాదిభయంకరం పార్థసారధిగారు, బి. ఏ., ఎల్. ఎల్. బి.
,, కొందూరి ఈశ్వరదత్తుగారు, బి. ఏ.
కేశవరపు కామరాజుగారు

శ్రీ సూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటువు.

చతుర్థ సంపుటము.

శ్రీ పీఠికాపురము మహారాజావారి ధనసహాయముచే రచియింపఁబడుచున్న పెద్దనిఘంటువులోని రాయల్ సైజు 1000 పుటలుగల ప్రథమ సంపుటమును, [illegible] పుటలుగల రెండవసంపుటమును, 980 పుటలుగల మూఁడవసంపుటమును, 975 పుటలుగల చతుర్థసంపుటమును, ముద్రితములై విక్రయమునకు సిద్ధముగానున్నవి. ఇందు ప్రథమసంపుటమున అకారము మొదలు, ఔకారమువఱకునుగల యచ్చు లాదియందుఁగల సంస్కృతాంధ్రశబ్దము లన్నియుఁగలవు. రెండవసంపుటమున 'క' మొదలు 'ఙ' వఱకుఁగల శబ్దములును, తృతీయసంపుటమున 'చ' మొదలు 'తృ' వఱకుఁగల శబ్దములును, చతుర్థసంపుటమున 'తె' మొదలు 'స్ర' వఱకుఁగల శబ్దములును గలవు. ఇదివఱకున్న నిఘంటువు లన్నిటికంటె యిది సర్వవిధముల నుత్తమమయినది. ఈభాగములు శబ్దరత్నాకరములో 631 పుటలలో మాత్రమే యిముడినవి. ఈనిఘంటువునందు, సంస్కృతశబ్దములు పూర్వనిఘంటువు లన్నిటియందుకంటె మిక్కిలి యధికముగా నీయఁబడినవి. కావున సంస్కృతవిద్యార్థులకుఁ గూడ మిగుల నుపయోగకరముగా నుండును. ఆచ్ఛికపదములకుఁగల యర్థభేదములఁ గనఁబఱచి వానికిఁ బ్రమాణవాక్యములు పూర్వగ్రంథములనుండి విపులముగా నీయఁబడినవి. లభ్యమైనంతవఱకుఁ దెనుఁగుశబ్దములకు సంస్కృతప్రాకృత ద్రావిడాదిభాషలయందుఁ గల సజాతీయపదములు చూపఁబడినవి. కేవలము విడిశబ్దములే గాక సందర్భానుసారముగ సమస్తపదములు (Phrases) ను వానికిఁ గల యర్థములును బ్రయోగములును గూడ నీయఁబడినవి. జనకశబ్దములక్రింద జన్యశబ్దములు చూపఁబడినవి. ఇది విద్యార్థులకు సహకారి. ఈపుస్తకమును రచియించుటకు ముద్రించుటకు విశేషద్రవ్యము పట్టినను ధనవంతులకే గాక జనసామాన్యమునకుఁ గూడ లభ్యముగా నుండవలయునను తలంపుతో నీక్రిందివెలలు నిర్ణయింపఁబడినవి. ప్రథమసంపుటము సాదాప్రతి వెల రు 5 లు, మేలుప్రతి (Art Paper) రు. 7 లు, ద్వితీయసంపుటము సాదాప్రతి రు 4 లు, మేలుప్రతి 5 లు. తృతీయసంపుటము సాదాప్రతి రు. 4 లు, మేలుప్రతి రు 5 లు. చతుర్థసంపుటము సాదాప్రతి రు. 4 లు, మేలుప్రతిరు 5 లు.